

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
תזריע ומצורע
אייר ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

חמש דעות המובאות בגמרא סנהדרין [דף צב:] לגבי מי היו המתים שהחיה יחזקאל הנביא בבקעת דורא, וכן דעות המובאות במדרשים בעניין זה, המשך בעניין התמיהה כיצד הגיעו בני שבט אפרים שנפלו בגת אשר בפלשתים לבקעת דורא שבבבל, תשובות שקיבל מרן שליט"א לגבי תמיהה זו, ופתרון התעלומה עפ"י דברי הזוה"ק כי המתים שהחיה יחזקאל היו גלגולי נשמות של בני אפרים וכו'.

המשך בעניין האם מועיל לומר תשעים פעמים 'מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל', למי שמסופק אם אמר מוריד הטל תוך ל' יום, התייחסות לשתי הערות על הנאמר בשיעור הקודם, האחת לגבי דעת המשנה ברורה שהביא את שלחן שלמה וכו', כי בספר שונה הלכות פסק בהחלט כדעת השלחן שלמה, והשנייה כי בספר מנחת שלמה להגרשז"א כתב כי לא ראוי לעשות את העצה הזאת.

התייחסות למובא שם בשם הגרשז"א, כי כביכול מלים אלו אינן מלים שבקדושה וניתן לאמרם במקומות המטונפים, כי הדבר אינו יכול להיות.

צ"ל 'מחיה מתים אַתָּה. רב להושיע וכו'. האל"ף בקמץ ומלעיל.

המשך ההתייחסות לדברים שפורסמו בעבר בשמו של אחד הרבנים, ולטעויות שנכתבו שם, בעניין 'מנהיגות מחלוקות ומבט לעתיד בעדת תימן', כגון כי כביכול בנוסח שלנו אין שום דבר מחכמי תימן הקדמונים, וכן על מ"ש כי כביכול חכמי תימן נע"ג לא חיברו פירושים על הרמב"ם, למרות שישנם לפחות עשרה מחברים כאלה. ולעניין פירושי הגר"ח מבריסק והאור שמח.

חשיבות שמירת מסורת ק"ק תימן יע"א.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 688

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר הרב הגאון יוגב בוטה הי"ו, מהעיר רחובות ת"ו, לרפואת ולהצלחת נותני-ביתו היולדת מרת חן חיה בת רבי שאלתיאל שתחי', והרך הנולד להם בשעה טובה ומוצלחת.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ליולדת ולרך הנולד רפואה שלימה, ויחזקם ויאמצם בקו הבריאות, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"י"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר הרב הגאון יוגב בוטה הי"ו, מהעיר רחובות ת"ו, לרפואת ולהצלחת נותן ביתו היולדת מרת חן חיה בת רבי שאלתיאל שתחי, והרך הנולד להם בשעה טובה ומוצלחת. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ליולדת ולרך הנולד רפואה שלימה, ויחזקם ויאמצם בקו הבריאות, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אבי"ר.

[אני מתנצל על האיחור, השיעור היה צריך להתחיל לפני עשר דקות, אולם היה עיכוב בלתי צפוי. כך שתדעו, כי השיעור בעו"ה צריך להתחיל בשעה 20:00, ואל תאחרו גם אתם בשיעורים הבאים בעזרתו יתב'. בני הרה"ג משה שליט"א אמור להתחיל ברבע לעשר, ואני בשעה עשר. הייתי אמור להגיע עוד לפני עשר, אבל לא היתה לי ברירה, כל עכבה לטובה].

חמש דעות המובאות בגמרא סנהדרין [דף צב:] לגבי מי היו המתים שהחיה יחזקאל הנביא בבקעת דורא, וכן דעות המובאות במדרשים בעניין זה, המשך בעניין התמיהה כיצד הגיעו בני שבט אפרים שנפלו בגת אשר בפלשתים לבקעת דורא שבבבל, תשובות שקיבל מרן שליט"א לגבי תמיהה זו, ופתרון התעלומה עפ"י דברי הזוה"ק כי המתים שהחיה יחזקאל היו גלגלי נשמות של בני אפרים וכו'.

בגמרא מסכת סנהדרין [דף צב:] מובא כך, מאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל? אמר רב, אלו בני אפרים, שמנו לקץ, וטעו. שנאמר [דברי הימים א' ז, כ'] ובני אפרים, שותלח. וברך בנו ונתחת בנו ואלעדנו בנו ונתחת בנו. וזכר בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד. והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו', וכתוב [דברי הימים שם, כ"ב] ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים, ויבאו אחיו לנחמו.

דיברנו על עניין זה כמה פעמים [בדרשת חול המועד פסח, ובשיעור מוצש"ק שמיני], וברוך ה' אנחנו נפתור כעת בס"ד, את התעלומה לגבי בני אפרים.

בגמרא שם, ישנן חמש דעות. הדעה הראשונה, היא דעת רב, האומר כי אלו בני אפרים.

ושמואל אמר, אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים. שנאמר [יחזקאל ל"ז, י"א] ויאמר אלי, בן

אדם, העצמות האלה כל בית ישראל המה. הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו, נגזרנו לנו.

ר' ירמיה בר אבא אמר, אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה. שנאמר [יחזקאל שם, ד'] העצמות היבשות שמעו דבר יי.

ר' יצחק נפחא אמר, אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים. שנאמר [יחזקאל ח', י"ז] ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלגלי בית ישראל, מחקה על הקיר סביב סביב וגו', וכתוב התם [יחזקאל ל"ז, ב'] והעבירני עליהם סביב סביב.

ר' יוחנן אמר, אלו מתים שבבקעת דורא. וא"ר יוחנן, מנהר אשל עד רבת, בקעת דורא. שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל, היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין, והיו כשדיות רואות אותן וכו', ציוה המלך והרגום וכו', צוה המלך ורמסום. הכל היה שמה, בבקעת דורא.

תנו רבנן, בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקב"ה ליחזקאל, לך והחיה מתים בבקעת דורא. כיון שהחיה אותן, באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו. אמר, מה טבן של אלו? אמרו לו, חבריהן של אלו – דהיינו יחזקאל הנביא, חברם של חנניה מישאל ועזריה – מחיה מתים בבקעת דורא. פתח ואמר [דניאל ג', ל"ג] אתוהי כמה רבךבין, ותמהוהי כמה תקיפין. מלכותה מלכות עלם, ושלטנה עם דר ודר וגו'. הנושא הזה, הוא בכללותו ובפרטיו חובק זרועות עולם, אולם אני מדבר כעת רק במה שנוגע לענייננו.

בגמרא שם ישנן חמש דעות, ובפרקי דר"א [פרק ל"ג] ובילקוט שמעוני [יחזקאל] ישנן עוד תוספות, ותנא דבי אליהו רבה [פרק חמישין]. או אולי קצת דעות אחרות. והבאנו גם מדרש קדמון, כי אלו היו בני אדם אשר ביטלו קידוש על היין בלילי שבתות.

אנחנו הולכים בשיטה, שאין 'מדרשים חלוקים' [עיי' שיעור מוצש"ק מטות התשע"ג. ומוצש"ק שמות, ודרשת חוה"פ פסח, שנת התשפ"ב]. דהיינו, כאשר

ההוא לא הוציאו בידם. כי אמרו לקחת את מחייתם מפלשתים במחיר. ואם לא, ולקחו מאתם בחזקה.

הם לא הוציאו איתם ממצ' כלום, אפילו לא לחם לדרך, אלא הוציאו הרבה כסף וזהב, הרי הם היו עשירים, והם אמרו, כי אין להם בעיני של אוכל, תיכננו לקנות בדרך מן הפלשתים.

והאנשים האלה, גבורי חיל מאד מאד, אחד ירדוף אלף ושנים יניסו רבבה. ויבטחו בגבורתם, וילכו יחד כאשר המה. וישימו פניהם ארץ גת, וירדו וימצאו רועי גת רועים את מקנה בני גת. ויאמרו אל הרועים, תנו לנו מהצאן במחיר לאכול, כי רעבים אנחנו, כי לא אכלנו לחם היום. רצוננו לקנות מן הכבשים או מן הפרות שאתם רועים פה, תנו לנו לאכול, ותקבלו כמה שהדבר עולה.

ויאמרו הרועים, הֲצאננו הם אם מקננו, כי נתן לכם אף במחיר? אנחנו לא יכולים למכור, זה לא שלנו, אנחנו בסה"כ רועים, איננו בעלי הבית. צריכים לשאול את בעה"ב, האם הוא מסכים.

ויגשו בני אפרים לקחתם בחזקה. ויצעקו רועי גת עליהם, ותשמע צעקתם למרחוק, ויצאו כל בני גת אליהם. ויראו בני גת את רעת בני אפרים. אמרו, אלה חצופים, לוקחים בכוח. לא שלכם, לא רוצים לתת לכם, א"כ תלכו.

וישובו ויזעיקו את כל אנשי גת, חגרו איש כלי מלחמתו, ויצאו אל בני אפרים למלחמה, ויערכו אתם מלחמה – תשימו לב היכן – בבקעת גת.

ותהי המלחמה חזקה, ויכו אלה מאלה רבים ביום ההוא. והי ביום השני, וישלחו בני גת אל כל ערי פלשתים, לבא אליהם לעזרה. לאמר, עלו אלינו ועזרנו, ונכה את בני אפרים אשר יצאו ממצרים, לקחת את מקננו, ולהילחם אתנו חנם.

דרך אגב, צריך להבין זאת. אמנם מאת ה' היה הדבר, שהם יפלו, וכדלקמן. אבל בכל זאת, מה חשבו בני אפרים? הרועים אכן צודקים, הם לא יכולים למכור מה שאינו שלהם.

ישנו דבר אשר נראה כמחלוקת, למשל, עץ שאכל ממנו אדם הראשון, גפן היה, תאנה היה, אתרוג היה, חטה היה. ישנן כמה דעות ועיין ברכות דף מ' ע"א. כל הדעות, הן בגדר 'אלו ואלו דברי אלהים חיים'. כולם אמת. רק צריכים לדעת, מהו המכנה המשותף של כל הדברים, איך להתאים את הדברים, וכך מבינים את הדבר לאמיתותו.

אסבֹּן, איך יכול להיות, שכל חכם אומר בנ"ד משהו אחר? למרות שבעצם אין להלכה נפקא מינה, אבל בכל אופן, זהו בכדי לְהַבִּין מִשָּׁל וּמְלִיצָה, דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידָתָם [משלי א', ו']. וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא [משלי ב', ה'].

ולענייננו, הדבר גם יעזור לנו, לגבי השאלה שעמדנו עליה, איך הגיעו בני אפרים, אשר נהרגו בפלשת, לבקעת דורא שהיא בבבל?

בספר הישר [במהדורא החדשה, בדף 197], הביא בהרחבה את המעשה של בני אפרים. אמנם, ספר הישר איננו נחשב מוסמך בהחלט, לא כולם מסכימים כי יש לדבריו תוקף וסמכות כמו מדרשי חז"ל, אבל בכל זאת, רבים מגדולי ישראל הביאו מדבריו במקומות שונים ורבים. וגם את העניין שאגיד בעז"ה עוד מעט, בספר מעם לועז העתיק זאת בפרשת בא [דף ר"ט], מתוך ספר הישר. וכן בספר סדר הדורות. בשלמא אם ישנה סתירה למאמר חז"ל, אזי יש מקום לומר שלא נסמוך עליו, אבל דבר אשר אפשר לקבלו, אין סיבה שלא לשמוע ולקבל. כל־שכן בנ"ד, שחלק גדול מן הדברים נמצא כמותם במדרשי חז"ל המפורסמים.

הוא כותב כך, בעת ההיא, בשנת מאה ושמונים שנה לרדת ישראל ממצרים, יצאו אנשים גבורי חיל ממצרים, שלשים אלף רגלי מבני ישראל, ויהיו כלם משבט יוסף, מבני אפרים בן יוסף. כי אמרו, תם הקץ אשר חק ה' על בני ישראל מימי קדם, אשר דיבר אל אברהם. ויתאזרו האנשים האלה, וישימו איש חרבו על ירכו, ואיש כלי מלחמתו עליו, ויבטחו בגבורתם, ויצאו יחד ממצרים ביד חזקה. ולא הוציאו אתם צדה לדרך, רק כסף וזהב, וגם לחם לאכול ביום

כבר הבאנו [שיעור מוצש"ק כי תשא התשפ"ג] את דברי רבינו מאיר הלוי, בספרו יד רמ"ה על מסכת סנהדרין, כי הם היו בטוחים שכבר הגיע זמן הקץ, והרי נאמר [בראשית ט"ו, י"ד] וְאַחֲרַי בֶּן יִצְחָק בְּרֵכְשׁ גָּדוֹל, והם חשבו כי זה לא נאמר רק לגבי מצרים, אלא כל העולם שייך להם. ואם כן, אם הם יקנו כעת במחיר מיד הפלשתים, בני גת, הרי שזאת 'מדת חסידות', כי בעצם הדבר שייך לנו... ואם אתם לא רוצים לתת, איננו שואלים אתכם. היצענו לכם כסף, אבל זה רק לפנים משורת הדין. כך היה הראש שלהם.

אולם, הכל היה טעות. גם לא הגיע הזמן, וגם מ"ש 'ויצאו ברכוש גדול' נאמר רק לגבי המצרים, כמ"ש לפני כן וגם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דָּן אֲנִי [שם], לא לגבי הרכוש של כל העולם. ברם, הם טעו הרבה טעויות.

ובני אפרים, עִיפָה נפשם ברעב ובצמא, כי לא אכלו שלשת ימים. ויצאו מכל ערי פלשתים לעזרת אנשי גת, כארבעים אלף איש, ויערכו האנשים האלה את בני אפרים מלחמה. ויתן ה' את בני אפרים ביד פלשתים. ויכו את כל בני אפרים, כל אשר יצאו ממצרים, לא השאירו שריד ופליט, כי אם עשרה אנשים אשר ברחו ממערכת המלחמה. מבני אפרים – אלה שיצאו ממצרים – נשארו רק עשרה אנשים, אשר חזרו להודיע ולספר מה קרה. הרי אפרים אביהם, היה עדיין חי.

כי מאת ה' היתה הרעה הזאת אל בני אפרים, כי מרו את פי ה', לצאת ממצרים טרם בא הקץ אשר חק ה' על ישראל מימי קדם. וגם מפלשתים נפלו הרבה חללים, כעשרים אלף איש, וישאום אחיהם ויקברו אותם בעריהם.

וישארו חללי בני אפרים נטושים בבקעת גת – שימו לב, שוב הפעם הוא חוזר ומזכיר זאת, 'בקעת גת' – ימים רבים ושָׁנִים, ולא ניתנו לקבורה, ותהי כל הבקעה מלאה עצמות אנשים. הפלשתים קברו את החללים שלהם. אבל בני אפרים, נשארו חֲמָרִים חֲמָרִים על פני האדמה.

והאנשים אשר נמלטו מהמלחמה – אלו העשרה שאמרנו מקודם – באו מצרימה, ויגידו

אל בני ישראל את כל הקורות אותם, ויתאבל אפרים אביהם עליהם ימים רבים. הדבר מוזכר בפסוק, בספר דברי הימים [שם]. ויבאו אחיו לנחמו. ויבא אל אשתו ותלד בן, ויקרא את שמו בריעה, כי ברעה היתה בביתו. קרא שמו, ע"ש המאורע הזה.

*

לגבי הפליאה שדיברנו עליה בזמן האחרון, איך יתכן שיחזקאל הנביא מחיה את בני אפרים, בבקעת דורא שבארץ בבל?

גם כהיום בזמנינו, יודעים היכן הוא המקום הזה, בקעת דורא, כי ישנם את חרבות העיר בבל הישנה. הרי ישנה נבואה בספר ישעיה, לגבי נבוכדנצאר, שיישאר המקום חרב לעולם. עד היום, הנבואה הזאת מתקיימת. זֶכֶר עֲשֵׂה לְנִפְלְאוֹתָיו [תהלים קי"א, ד']. הכף החיים ובסימן רכ"ד סק"ן מספר עוד בזמנו, כי הם עברו שם וראו את החורבות. זה נקרא בבל הישנה, והבאנו זאת כבר בשיעור מוצש"ק בשלח התש"פ בשל"א. ועד היום, הדבר נשאר. פלא עצום. זה סמוך לנהר פרת, כשמונה קילומטר, מדרום לבבל. שם ישנו מקום הנקרא 'דואיר', הקיים גם בזמנינו, וכדלקמן. שָׁמָּה בארץ עיראק.

איך הגיעו בני אפרים לשם, מפלשת? פלא עצום.

הבאנו בזמנו בס"ד שלשה-ארבעה מקורות, לגבי העניין הזה, שכתוב בהם כי בני אפרים נפלו בבקעת דורא שבארץ בבל, דבר הנראה תמוה מאד, ואמרנו כי מי שיזכה ליישב את התמיהה הזאת, אשריו ואשרי חלקו. וברוך ה', הייתי מופתע. רבים נענו לקריאה הזאת, הציעו וניסו לתרץ את השאלה דלעיל.

למשל, ידידנו הרב גיורא כהן הי"ו מהעיר אשדוד ת"ו, אשר הביא בזה"ל, מצ"ב קטע מספר שיר השירים עם תרגום יב"ע, ועליו הערות על התרגום מאת הרב מאזוז שליט"א, ושם נגע במה שמרן שליט"א בשיעור האחרון ביקש מהציבור לפתור התעלומה על זהותם של המתים בבקעת דורא. תעבירו למרן, אולי ימצא בדבריו פתרון לתעלומה.

האיזור, רק שהשם יכול להתחלף, על שם זה, או זה.

גם ידידנו רבי אבנר חדר הי"ו מהעיר נתניה ת"ו, הביא לנו מהספר אוצר ישראל [חלק ג', עמ' 155] שכתב בזה"ל, בקעת דורא, מקום בקרבת בבל, ששם העמיד נבוכדנצר את צלם הזהב, וחנניה מישאל ועזריה שלא רצו להשתחות לו הושלכו בכבשן האש וניצולו בדרך נס ודניאל ג', לדעת אופערט, היא למזרח של עיר בבל, ונקראת עתה בשם "דואיר", ושם נמצאו חורבות ומסד לצלם ופסל. עד היום רואים את היסודות, של-פסל הגדול שעשה נבוכדנצר.

הוראת – דהיינו פירוש המלה – "דורא" באשורית, היא גדר ושור וכו'. דהיינו כמו חומה. לדעת ר' יוחנן, בקעת דורא היא מנהר אשל עד רבת, ושם הרג נבוכדנצר בחורי ישראל רבים, שהיו מגנים את החמה ביפין, וראו אותם כשדיות וכו'. וציוה הקב"ה ליחזקאל, והחיה המתים שבבקעת דורא, ביום שהושלכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש וכו' [ירושלמי סנהדרין צ"ב: – כך מצויין שם, אבל זו טעות, לא ירושלמי, אלא בבבלי. יב"ן]. ורב אמר שם, שהמתים האלו היו בני אפרים, שמנו לקץ וטעו, והרגום אנשי גת [שם]. ונראה שרעת רב היא, שבקעת דורא היא בארץ ישראל, ולא בבבל. ומקומות בשם דורא נמצאים רבים בא"י, כמו בבבל. וע"ע לקמן ד"ה בהחלט.

כעין זה, גם ידידנו רבי יואל צובירי הי"ו מהעיר רמת השרון ת"ו, ציין לנו ספרים רבים אשר מדברים על הנושא הזה. אמונות ודעות עם ביאור דרך אמונה עמ' 71, אלף דור להרב ירוחם הורביץ דף 316, ומרגליות הים על מס' סנהדרין שם דף 142. עיינתי בהם, אך לגבי ענייננו אין התקדמות.

אבל העיקר לפי דבריו, הוא מה שהובא בספר באור פניך [דף 97], שחיברו הרב ישראל בן ניסן שליט"א.

דוקא את הספר הזה, כמה שחיפשתי לא הצלחתי למצוא. יש במאגר אוצר החכמה את הספר הזה, אבל לא מצאתי כלום בעמוד הזה, ולא את העניין דלעיל. אולם אם הכתוב שם,

לגבי הפסוק בספר שיר השירים ו', י' וְחָפְזָךְ כִּיִּין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמִישָׁרִים דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים, התרגום אומר בזה"ל, אָמַר דְּנִיָּאל וְחִבְרוֹהִי, קָבֵלָא נְקִבִּיל עֲלֵנָא גְזִירַת מִמָּרָא דִּי, הִיכְמָא דְקָבִיל עֲלֵיהּ אֲבָרְהָם אֲבוּנָא וכו', וְכִיחֲזַקְאֵל בְּרַ בּוּזִי כְּהֵנָא, דְּמִנְבוּאָת פּוּמִיָּה אֲתֵעְרוּ דְמִכִּי, מִיתָיָא דְבִבְקַעַת דּוּרָא.

דרך אגב, כאן הם דייקו. נראה כי בדר"כ לא שמים לב בקריאה, וקוראים את המלים 'דמכי' מתיא', ביחד. אולם, הם עשו שם פסיק, וכנראה שהדבר נכון. 'דמנבואת פומיה אתערו דמכי' – זהו הדבר המקביל אל המלים 'דובב שפתי ישנים'. 'דמכי' היינו ישנים. וי"ג דְּמִיכִי. והיינו הך. ולאחר מכן התרגום מסביר, כי 'דמכי' היינו ה'מתיא'. כלומר, לא 'ישנים' ממש, אלא ישני עפר. 'מיתיא דבבקעת דורא'.

כך הוא לשון התרגום. ועל זאת מובא שם [בדף 150] בזה"ל, הוא כדעת רבי יוחנן בסנהדרין [צב:] אלו מתים שבבקעת דורא, ולא כמ"ד שם שהם מבני אפרים. כי בקעת דורא, בבבל היתה וכמבואר בדניאל ג', א"ו, ומי הביא בני אפרים לשם כשברחו ממצרים? אלא למ"ד מבני אפרים היו, צ"ל בקעה דיחזקאל היינו בקעת גת. הפלא ופלא. זאת ה'בקעת גת', אשר מוזכרת בספר הישר. וכן משמע בסדר הדורות שנת ב' אלפים תי"ח (וכמדומני הדברים שם מועתקים מספר הישר) ע"ש. יפה, הוא כבר ציין זאת. זה לא 'כמדומה', אלא בטוח כי הדבר מועתק מספר הישר, שהבאנו כבר לעיל.

ולכן אמר יחזקאל, היתה עלי רוח יי', ויוציאני ברוח יי', ויניחני בתוך הבקעה (בה"א הידיעה). ר"ל בא"י. ודו"ק. יפה מאד.

הדבר עדיין אינו עונה, לגבי שאלתנו דלעיל, ואדרבה מחזק אותה. אולם הוא כיוון לדברי הר"ר יוסף שווארץ [הובא בשיעור מוצש"ק שמיני התשפ"ג], כי ישנו מקום בא"י הנקרא 'דורא', ושמה ישנה בקעה. המקום נקרא 'בקעת דורא', על שם הכפר הסמוך בשם זה, ומובן כי זהו מה שקרא בספר הישר בשם 'בקעת גת'. זהו אותו המקום. העיקר שישנה בקעה. הכל הוא באותו

הוא מתוך הספר שפתי כהן, כפי שהוא אמר לי בטלפון, אזי את הספר שפתי כהן בעצמו יש לי, והוא כותב זאת בפרשת בשלח עמ' שמ"ו, לגבי הפסוק [שמות י"ג, י"ז] וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דְּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים.

הוא שואל שם כך, ואם תאמר, איך בני אפרים יצאו, ואין עבד יוצא ממצרים, והם יצאו מאתים אלף? ממתי עבד יוצא ממצרים? איך הדבר אפשרי?

והוא עונה, אלא, בני אפרים היו מזרע המלוכה, ולא היו בשיעבוד משום כבודו של יוסף. והיו גבורים, שנאמר [תהלים ע"ח, ט"ז] בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קֶשֶׁת, הִפְכוּ בְּיוֹם קָרָב. כדאיתא בפרקי רבי אליעזר [פרק מ"ז], כל אותם שנים שישבו ישראל במצרים, היו יושבים בטח שאנן ושליז. עד שבא נון – כך הוא גורס, אולם שם כתוב 'גנון' – מבני בניו של אפרים, ואמר להם, נגלה עלי הקב"ה, להוציא אתכם ממצרים. זהו מישחו, אשר החליט לומר דבר שקר, אמר שהקב"ה נגלה עליו, ואמר לו לצאת ממצרים וכו'. הטעה אותם.

בני אפרים בגאות שלהם, שהם מזרע המלוכה, ושהם גבורי כח במלחמה – זאת היתה גאווה מצידם, לא שאלו את אף אחד, לא מעניין אותם כלום, סומכים על עצמם – עמדו ולקחו נשיהם ובניהם ויצאו ממצרים. ועמדו המצרים, והרגו גיבוריהם. שנאמר, בני אפרים וגו' הפכו ביום קרב. יצאו אנשי גת, והרגו מהם מאתים אלף.

לפי הסגנון שלו, נראה כי היו שתי מלחמות. המצרים עם בני אפרים נלחמו תחילה, ואח"כ גם עם אנשי גת. ישנם עוד ספרים, אשר כותבים בסגנון כזה.

אינני יודע, מדוע הוא חושב שהדברים פותרים את השאלה, כי עדיין הדבר אינו מובן. 'מצרים' זה מצרים, ו'גת' זה גת. אבל בבל, זהו מרחק אדיר ועצום. אין סיבה, שהם יגיעו לשם.

בקיצור, מכל ההשערות, ומכל מה שדיברו איתי עוד הרבה תלמידי חכמים בעניין הזה, זה אומר בכה וזה אומר בכה, שום דבר לא היה מבוסס, ולא עמד.

אולם בסייעתא דשמיא – חלק גדול מכך הוא בזכות ידידנו הרב יואב חלא הי"ו, אשר השתתף בעניין, ויישר כוחו – תראו דבר הפלא ופלא.

אולי אומר לכם כבר, את 'השורה התחתונה'. זהו גלגול נשמות. אין פתרון אחר. אינני מוצא פתרון אחר, לגבי השאלה הזאת. רק כי בני אפרים, אשר נהרגו במלחמה עם הפלשתים בגת, הם שהיו בחרבן בית שני – כמובן אלו אנשים אחרים, אבל אלו גלגולי נשמות שלהם – אשר נהרגו שוב בבקעת דורא.

בהחלט יכול להיות, ששני המקומות נקראים בקעת דורא. כתוב לגבי הרבה מקומות, שהם נקראים בשם בקעת דורא, משום מה, וכדלעיל ד"ה לדעת. מוזכר זאת בספרים. בכל אופן, ישנה בקעת דורא בבבל, וישנה בקעת דורא בארץ ישראל. אם כן, בני אפרים אשר נהרגו שמה, חזרו נשמותיהם בגלגול, והם נהרגו שוב הפעם בחרבן בית שני ע"י נבוכדנצר, באותו הבקעה. הם הם. כך הביאור באופן כללי.

אולם, בכדי לבסס את הדברים, ולדעת את שרשם, תשמעו דברים נפלאים הכתובים ב'סתרי תורה', בספר הזוהר הקדוש, 'סתרא דסתרין' [פרשת נח, דף ע"ה ע"א].

יחזקאל הנביא אומר, וַיִּנְיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה. אומר הזוהר הקד', כי הבקעה הזאת, היא הבקעה אשר בנו שם אנשי שנער את המגדל. כפי שנאמר [בראשית י"א, ב'] וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר. ושנער היא בבבל, כפי שכתוב [ע"י שבת דף קי"ג ע"ב] שכל מתי מכול ננערו לשם.

בזוה"ק שם כתוב כך, ואתר מתקן אשכחו בההוא בקעה, (סטרא דסטרין) וכו'.

*

אולי בכדי לקצר, נקרא את פירוש המתוק מדבש, כפי שהוא מסביר את דברי הזוה"ק.

[הערת המערכת: מכיון שלשון ספר הזוהר הקד' מטהר ומזכך, כפי שאמר מרן שליט"א פעמים רבות בשיעוריו, ומתקרבם אנו ליומא דהילולא דיליה, ל"ג בעומר, על כן מצאנו לנכון להביא את דברי הזוה"ק בשלימותם,

שערי יצחק – השיעור השבועי

גדול הוא וכו'. צ"ל ימין בנו"ן. מי שאומר לקץ 'הימים', זאת טעות גדולה, אסור לומר כך, כי הקץ הוא 'לימין' ולא 'לימים'. אדרבה, 'הימים' זה שייך לסטרא אחרא, ו'הימין' זהו בקדושה. בהמשך נרחיב יותר על כך בס"ד.

'בההוא אתר דאתחלש תקפא בקדמיתא בהאי בקעה' – בבקעה ההיא שנחלש תוקף הסטרא אחרא בתחילה בדור הפלגה, עתה חזר ונתחזק כוחו להרוג את בני אפרים. זעל דא כתיב [יחזקאל ל"ז, א'] והיא מלאה עצמות' – מעצמות בני אפרים שנהרגו שם.

בקיזור, הסתירו כאן את העניין, כי אלו גלגולי נשמות. כולם הכחידו זאת תחת לשונם. כגון, השאלות דרב אחאי גאון, ופירוש המיוחס לרס"ג לדניאל שהבאנו, וכן הממלכת כהנים. הם כביכול קופצים כאן קפיצה עצומה, ובעצם השאירו לנו להסביר את הנקודה הזאת, רק לחבר את הדברים.

ועוד, 'זאתתקפת בההוא צולמא דאקים נבוכדנצר' – וגם נתחזק כוח הסטרא אַחְרָא ע"י הצלם שהעמיד נבוכדנצר באותה הבקעה, כמ"ד [דניאל ג', א'] נבוכדנצר מלכא עבד צלם די דהב וגו' אקימיה בבקעת דורא במדינת בבל. 'זאתתקפת תוקפא לבתר באינון גרמין' – ואח"כ נשבר כוחו של סטרא אחרא, ע"י אותם העצמות שהחיה יחזקאל הנביא. 'ובההוא צולמא' – וגם נשבר כוחו על ידי שבירת הצלם של נבוכדנצר, שנשבר באותו היום שהחיה יחזקאל את המתים.

'דאינון קדמאי קיימו וקמו על רגליהון' – שאז אלו הראשונים, בני אפרים, קמו לתחיה ועמדו על רגליהם. 'זההוא צולמא אתבר' – ועל ידי זה נשבר ונפל אותו הצלם של נבוכדנצר. 'זכדין ידעו כל עמין דעלמא, דלית אלוה בר קב"ה בלחודוי' – ואז ידעו כל אומות העולם שאין אלהים רק הקב"ה לבדו. 'זתו דאתקדש שמיה על ידא דחנניה מישאל ועזריה' – ועוד שנתקדש שם שמים באותו היום על ידי אלו הצדיקים שלא השתחוו לצלם, והשליכו אותם לכבשן האש ויצאו חיים.

כשלצידם ביאור המתוק מדבש, כפי שהובאו ע"י מרן שליט"א בשיעור].

זאתר מתקן אשכחו בההוא בקעה' – מתוקן להסטרא אחרא מצאו באותה הבקעה. 'סטרא דסטרין' – ויש בזה לבאר עוד כמה צדדים ואופנים, שנתחזק הסטרא אחרא באותה הבקעה, כדמפרש ואזיל. [באור יקר להרמ"ק דף צ"ד כתוב, סטרא דסטרין, וימצאו וכו' יעו"ש. ונראה שזו גירסא אחרת, תי"ו במקום טי"ת, והמובן אחר, דהיינו סתר הסתרים. כעין רזי דרזין. יב"ן].

ועל זה נאמר – 'וימצאו בקעה'. ומפרש, 'אתר מתקן להאי סטרא בישא, דבעו אנון לאתקפא ואתמנעו' – שהיה שם מקום מתוקן ומוכשר להסטרא אחרא שהם רצו לחזק ולהגביר בעולם, אבל נמנע מהם ברצון הבורא כנ"ל. ואמר כי – 'תוקפא דההוא סטרא, הוה תליא לאתפרעא בההיא בקעה' – לפי שהקב"ה מנע אותם מלהתחזק בארץ, לכן תוקף של סטרא אַחְרָא היה תלוי ועומד באותה הבקעה, להיפרע ולנקום בדורות הבאים במי שיוכל. 'עד דנטלא תמן חילין ומשיריין' – עד שנסעו שם צבאות ומחנות של בני אפרים, שיצאו ממצרים קודם הזמן.

שוב הפעם, גם כאן בזה"ק, כתוב אותו הדבר, כי באותה הבקעה נהרגו בני אפרים.

'כגוונא דאינון דבנו קרתא ומגדלא' – שהם חטאו כדוגמת אלו שבנו את העיר והמגדל, ור"ל שהשביעו מלאכי מעלה, ובכוחם יצאו ממצרים. 'זאתיהיבו כלהו בידהא, ואתקטלו תמן' – וניתנו כולם ביד הסטרא אחרא, ונהרגו שם. 'אנון דלא בעו למיפק בקץ הימין' – אלו בני אפרים שלא רצו לצאת בקץ הימין על ידי הקדושה, 'אתבהילו ונפלו בקץ הימים' – ונבהלו ונחפזו לצאת קודם הזמן, ונפלו בקץ הימים על ידי הסטרא אחרא.

כפי שאתם יודעים, ישנו 'קץ הימין', וישנו 'קץ הימים'. מי שזוכר, מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים [דף ק"י ע"ב] לגבי המלים 'ישלח לקץ ימין משחינו' [בפיוט יגדל אלהים חין, כתב בזה"ל, לקץ ימין. הכי גרסינן. והדפוסים שגורסים ימים, טעות

יכלא בחד יומא' – כל ג' דברים הללו, היו ביום אחד. היינו, תחיית המתים של יחזקאל, ויציאת חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש, ושבירת הצלם של נבוכדנצר [כמבואר במס' סנהדרין דף צב:]. זהו כפי הידוע, שדניאל הוציא את בלעז מפיו. זה מבואר במדרש נוסף, ואכמ"ל.

ועל דא כתיב [ישעיה כ"ט, כ"ג], וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וגו' – ועל חנניה מישאל ועזריה נאמר פסוק זה, שנתקדש שמו יתברך בעולם על ידם.

בספר עמודיה שבעה [עמוד השלישי, עפר יעקב] האריך להסביר את המאמר דלעיל [בעמ' כ"ד – כ"ה], וכתב בזה"ל, ובזה תבין ג"כ ענין מחשבה של דור הפלגה, בבניינם עיר ומגדל, שאמרו [בראשית י"א, ד'] הִבָּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל וגו', וְאִתָּנָא בְּזוּהַר [קטן בדפוס מנטובה בפ' נח], שכוונתם היה לבנות בניין הקליפות, שהם עיר ומגדל, כמו שיבוא לקמן יותר באריכות.

וקשה, א"כ מאי 'ראשו בשמים'? ועוד, מה 'ונעשה לנו שם'? איזה שם ביקשו לעשות? ועוד, מאי 'לנו', 'ונעשה שם' מיבעיא? ועוד קשה, שלמעלה מזה כתיב, ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, ואמרו רז"ל במדרש במקומו, שאמרו דברים אחדים על ה' אלהינו ה' אחד. אמרו, לא כל הימנו, לברור לו העליונים, וליתן לנו את התחתונים עכ"ל. ודבר פלאי הוא, כי אין יעלה על דעת, שיציבא בארעא, וגיורא בשמי שמיא?

אבל הוא הדבר שדיברנו, כי כוונתם היה לבנות עיר ומגדל בניין הטומאה, כי הקב"ה הרס ולא בנה בניינם כמו שראוי להיות, שיהיו דבוקים אל הראש, והפרידם מראשם. ולכך אמרו, נבנה עיר ומגדל, זאת מה חסר בניינם. ואומר 'ראשו בשמים', ר"ל שהרי הקב"ה הפרידו מן הראש, ונשתאר ראשו גנוז בשמים. לפיכך הבה נבנה אותם ע"י מעשינו הרעים, ויעלה הטומאה, וידבק בראש הגנוז שם בשמים. כי ע"י חטאים ופשעי הדורות בעו"ה, הטומאה מתגברת והולכת, לידבק בראש הגנוז בשמים. אלא שהקב"ה ברוב רחמיו, דוחה אותו משם כנ"ל וכו'.

ולאחר שהוא מביא את מאמר הזוה"ק דלעיל, הוא כותב בזה"ל, וביאור מאמר הזה הוא, כי דור הפלגה, בכוונתם הרעה רצו להשליט הטומאה והקליפה, ומצאו בקעה אחת שהיא היתה מוכנת ומזומנת לסטרא אחרא, כי יש הרבה מקומות בארץ המוכנים לטומאה כמו לקדושה. ישנם מקומות, אשר הקדושה שמה היא תפוסה. וישנם מקומות, שהם ההיפך.

ואותה בקעה, היתה מיוחדת לכך יותר משאר מקומות. ובזה יצאה מחשבתם הרעה אל הפועל, מה שחשבו לעשות, ליתן כח ותוקף לטומאה. והקב"ה ברוב רחמיו מנעם אז, והחליש כח הטומאה, שלא עלה בידם בניין המגדל, ומ"מ היה תגבורת הטומאה הזו. עד שבאו בני אפרים, שמנו את הקץ במצרים, וטעו ויצאו קודם זמן, ונפלו שם.

כי חטאם היה גם כן קצת כדור הפלגה. כי קץ האמיתי שיצאו ישראל ממצרים, הוא נקרא קץ ימין, שהוא מצד הקדושה, וקץ הימים הוא מסטרא דטומאה, כמו שאמר בזה"ל פ' בראשית על פסוק [בראשית ד', ג'] וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֹא וגו'. ובני אפרים שיצאו קודם זמן האמיתי, יצאו מכלל הקדושה הנקראת קץ הימין, ונדבקו בטומאה הנקראת קץ הימים.

זה היה ממש כמו דור הפלגה, שהשליטו הטומאה בעולם. ולפיכך נפלו שם בהא"י בקעה, שבנו שם דור הפלגה, ונתנו תוקף ועוז לטומאה. ובתוקף וכח הזה, גברה עליהם כח הדין, ונפלו שם ומתו.

ואחר כך כשבא נבוכדנצר והעמיד שם הצלם בבקעת דורא, שהיא הבקעה של דור הפלגה, חזר וניעור כח הטומאה בתגבורות ותוקף גדול, כמו שהיה בראשונה בימי דור הפלגה. והטעם מבואר בכתבי האר"י בליקוטים על התורה בפ' נח, שנבוכדנצר היה גלגול נמרוד, שהמריד את כל העולם כולו בימי דור הפלגה, וביקשו לעקור בניין הקדושה, להשליט הטומאה, ולא עלה בידם. ובא נבוכדנצר בדורו ג"כ לעשות מעשי הראשונים, והעמיד שם צלם, להטעות כל העולם מדרכי הקב"ה.

ואלו, נהרגו שם באותה בקעה, כי בזה נכון שבמקום שקלקלו שם נדונו. ולאלה רצה הב"ה להחיות, בעבור הראותם את כחו. וז"ש ויניחני בתוך הבקעה, הידועה. והיא מלאה עצמות, מאותם שנהרגו שם, בעבור שדחקו את הקץ וכו'. גם הוא, כותב אותו הדבר.

לגבי מה שהוא אמר לעיל, 'כתבתי במקום אחר', אינני יודע האם והיכן הדבר נמצא, אבל בכל אופן הדברים ידועים בשם רבינו האר"י ז"ל, בספרו שער הכוונות [דרוש ראשון של פסח], שכתב בזה"ל, דע, כי ישראל שהיו באותו הדור של שעבוד מצרים, היו בחינת אותם הניצוצות של קרי שהוציא אדם הראשון, באותם ק"ל שנים עד שלא נולד שת (כמו שאמרו ז"ל).

לא מבינים כ"כ טוב, את עניין שיעבוד מצרים. כמה שאמרנו [בשיעור מוצש"ק צו התשפ"ג] שישנם טעמים לכך, קשה להבין את הדבר. ארבע מאות שנה – או מאתים ועשר שנים – השתעבדו במצרים. על מה ולמה השיעבוד? מה פשעם, מה חטאתם? האריז"ל עונה, כי זאת הסיבה לכך.

ואחר כך, באו בגלגול בדור המבול. ולכן היו גם הם משחיתים זרעם על הארץ, כעין השורש אשר משם נוצרו וחוצבו, עד שנימוחו. וזה מה שאמר הכתוב, וַיֵּרָא יְיָ כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ [בראשית ו', ה']. ונודע כי הקרי נקרא 'רע', והמוציאו נקרא 'רע' (כמו שאמר הפסוק 'ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה'') וכתוב 'אוי לרשע רע' וכתוב 'לא יגורך רע' כנדרש בספר הזהר). ונמצא כי הדור ההוא היו ממש 'רעת האדם' הידוע, הוא אדם הראשון.

וזה מה שאמר הכתוב, אָמַחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי [שם שם, ז'], הוא אדם הראשון עצמו, שנברא על ידי השי"ת עצמו, ואלו ניצוצותיו, ורצה למחותם.

ואח"כ הם עצמם חזרו ונתגלגלו בדור הפלגה, ועליהם כתיב [בראשית י"א, ה'] וַיֵּרָד יְיָ לָרֶאֶת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם. במלים הללו, 'בני האדם', רמוז כי הם בני האדם הראשון. בנוי דאדם קדמאה. והבן זה.

זהו הקשר, בין העניינים. נבוכדנצאר, הוא גלגול נמרוד. אם תשימו לב, נראה שהדבר רמוז במלה 'נמרוד'. האות נו"ן, זה נבוכדנצאר. זהו השלב הבא שלו. 'מרדו', שניהם מורדים. נמרוד מרד, בזמן דור הפלגה, והוא חוזר בזמן חרבן הבית ע"י נבוכדנצאר, ומנסה הוא לעשות אותו הדבר.

ועי"ז ניתוסף כח לאותה בקעה, יותר על מה שהיה בתחילה. ואחר כך על ידי אותן העצמות, ועל ידי שבירת הצלם, נשבר כחה ונחלש תקפה. כי המתים בני אפרים שמתו שם, היה ע"י תוקף הקליפה שהיה שם. והחיה אותן הקב"ה ע"י יחזקאל, הן עצמות בני אפרים שמנו לקץ וטעו, כמי שאמר שם בגמרא הנזכר לעיל. והצלם של נבוכדנצאר נפל ונשבר, ועי"ז נחלש כוחה.

וגם חנניה מישאל ועזריה, קידשו את השם ולא רצו להשתחוות לצלם, והחלישו כחו. והכל היה ביום אחד. כי אותו יום, היה מוכן ומזומן לכך, שיכירו כל האומות שאין כאלהינו בכל הארץ וכו'.

*

בספר גבול בנימין, למהר"ר בנימין ויטאלי זצ"ל, כתב [חלק שני, דרוש י"ב, עמ' 294] בזה"ל, הנה בזה נבין הפסוקים, הִיָּתָה עָלַי יָד יְיָ, וַיִּצְאֵנִי בְרוּחַ יְיָ, וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה, וְהָיָא מְלָאָה עֲצָמוֹת וַיְחַזְקֵאל לִי, א"ל. הנה לא הזכיר, באיזה מקום היתה זאת הבקעה? רק אמר, 'הבקעה', בה"א הידיעה. שרוצה לומר, הבקעה הידועה.

שיובן עם מ"ש בזוהר בסתרי תורה [פ' נח דף ע"ה ע"א] ז"ל, וימצאו בקעה [בראשית י"א, ב'], אתר מתקן להאיי סטרא בישא וכו'. והנה נודע, כי דור הפלגה, נתגלגלו בישראל במצרים.

שמעתם? כעת תראו, מהו הקשר בין הדברים. לא רק נבוכדנצאר ונמרוד הם דבר אחד, אלא גם בני ישראל במצרים, הם נשמות של דור הפלגה.

وهוא מוסיף ואומר, כמו שכתבתי במקום אחר. עוד מעט נראה זאת, בעזרתו יתב'.

והשלב הבא, הוא כותב לאחר כמה שורות בזה"ל, ועל דרך זה היו אלו הניצוצות הולכות ונתקנות לאט לאט, עד אשר התחילו להתקן ולהראות בחינת הזהב שבהם. וזה היה בדור מצרים.

ובזה תבין טעם נכון, למה נגזר עליהם אותו השעבוד הקשה שאין כמותו?

כי כנגד מה שחטאו בדור המבול, להשחית את זרעם, נגזר עליהם כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, דוגמת עונש המבול עצמו. וכנגד מה שחטאו בדור הפלגה, הָבֵה נְלַפְנָה לְבָנִים כּוֹ [בראשית י"א, ג'] – תשמעו הפלא ופלא, אלו ממש סתרי תורה, אבל לכל הפחות מרגישים את מתיקות הדברים – נאמר [שמות א', יד] וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֶבְדָּה קָשָׁה, בְּחָמֶר וּבְלִבָּנִים כּוֹ. הדברים נפלאים.

אסבך, הכל מסודר. אלה דור הפלגה, ואלה הם עצמם בני אפרים. הם חזרו.

ממילא חושבני, כי התעלומה הגיעה אל פתרונה הנכון. כי הדברים ממש מתוקים מדבש. לולא ששברנו את בראש, לא היינו מגיעים לכך. כעת הדברים מיושבים, הפלא ופלא. זאת סייעתא דשמיא. בזכות הרבים.

וממילא, לגבי מה ששאלנו [בתחילת השיעור], איך ישנן בגמרא חמש דעות? כגון שזה אומר כי אלו בני אפרים, וזה אומר כי הם כפרו בתחית המתים, וזה אומרים כי הם היו בחורים שגיננו את החמה ביפים וכו'. הכל הוא דבר אחד. הכל זה גלגולי נשמות. כולם צודקים. אין שום סתירה בין הדברים.

כל הדברים, הם אמתיים. אולי חלקם היו כך וחלקם היו אחרת, או שאלו נתגלגלו וכו', אבל הכל אמת. הרי כל אחד מביא פסוקים, בתורה ראיות לדבריו כנז' שם בגמרא. הכל אמת.

אינני יודע, האם באותו הדור, או בדור אחר, אבל בסופו של דבר, אין מחלוקת בין רב לבין שמואל, ולבין רבי יוחנן וכו'. כולם צודקים. זאת היתה העבירה שלהם, כך וכך, ולכן נענשו, ובסופו של דבר קמו לתחיה. אבל, המכנה המשותף מתחיל מיציאת מצרים, עד יחזקאל אשר החיה אותם. אכן אלו הם, אשר

היו בבקעת דורא. אמנם הנשמות שלהם, אבל הם הם.

ברוך ה', שהאיר את עינינו. ויהי רצון שכך יאיר עינינו תמיד במאור תורתו, אכי"ר.

שאלה מהקהל: אבל דוקא בני אפרים לא היו בשעבוד מצרים, אם כן אין להם קשר לנשמות דור הפלגה?

תשובת מרן שליט"א: אעפ"כ מסתברא שהם היו מאד מוגבלים שם, והראיה שכאשר יצאו, נלחמו המצרים עמהם כמו שהבאנו לעיל מהשפתי כהן, ומספרים נוספים. כנראה שבכל זאת עבדו, רק לא בקושי כשאר ישראל, מתוך כבוד ליוסף הצדיק זקנים. רק לגבי שבט לוי מצינו שישבו אז בבית המדרש ולמדו, כיעויין במעם לועז פרשת שמות דף ט' ששבט לוי היו חכמים ותמיד היו יושבים ולומדים בישיבה.

המשך בעניין האם מועיל לומר תשעים פעמים 'מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל', למי שמסופק אם אמר מוריד הטל תוך ל' יום, התייחסות לשתי הערות על הנאמר בשיעור הקודם, האחת לגבי דעת המשנה ברורה שהביא את שלחן שלמה וכו', כי בספר שונה הלכות פסק בהחלט כדעת השלחן שלמה, והשנייה כי בספר מנחת שלמה להגרשז"א כתב כי לא ראוי לעשות את העצה הזאת.

בעניין 'מוריד הטל', אם מועיל תשעים פעם לחזור, כדי שאדם לא יסתפק בתפילתו, האם אמר או לא אמר, תוך שלושים יום.

בני הרה"ג שאול הי"ו, העיר שתי הערות חשובות.

האחת, בעניין מה שאמרנו [נדרשת חול המועד פסח, ושיעור מוצש"ק שמיני התשפ"ג], לגבי מה שכתב במשנה ברורה [סימן קי"ד ס"ק ט"ל] וז"ל, ובספר שולחן שלמה כתב, דיתחיל מן מחיה מתים אתה, ולא מן אתה גבור.

אמרנו בס"ד, כי המשנ"ב הביא אותנו, לא בשביל שהוא רוצה לפסוק כמותו, אלא בתורת דעה. ההיפך, בכך שהוא כותב זאת בשמו, משמע כי הוא מסתייג. המשנ"ב לא כתב זאת ב'סתם', כפי שהוא כותב לגבי דברים אחרים. למה הוא צריך לכתוב, כי פלוני אמר כך?

שערי יצחק – השיעור השבועי

את דברי השלחן שלמה, הגר"ח לא כתב בפשיטות, אלא בתוך סוגריים מרובעות. א"כ, אולי ב'סוגריים' הוא רמז זאת... אחרת, למה הוא שם את כל הפיסקא הזאת – של דברי השלחן שלמה – בתוך סוגריים מרובעות?

דרך אגב, שמת' לב כי בספר שונה הלכות, לא הביא בכלל את דעת מרן השלחן ערוך. הוא לא הביא, את מה שמרן כתב בשו"ע, לומר מן 'אתה גבור'. יכול להיות שהוא הבין, שזה לאו דוקא. אבל עכ"פ הוא היה צריך להביא זאת, כי זה לא כ"כ פשוט. אולי השונה הלכות רצה להגיד בספרו הלכה פסוקה, לפי שיטת המשנה ברורה. כפי דרכם ושיטתם של אשכנזים. ואם כן, זהו חיזוק לכך, כי הוא סובר שהמשנ"ב כן פוסק בדעת השלחן שלמה.

אולם האמת היא, כי אחרי שהתבוננתי בכך, חושבני – מתוך שישבנו שוב הפעם על המדוכה – כי העניין פה עדיין איננו פשוט.

בסעיף קטן הראשון [ס"ק ט"ל], המשנ"ב הביא את השלחן שלמה. ואנחנו רצינו להסביר, כי הוא הביא זאת ב'סתם'. והנה בסעיף קטן הבא [ס"ק מ'], מביא המשנ"ב, מה הדין לגבי שאילת טל ומטר. והוא כותב, כי זהו אותו הדבר. וז"ל, הוא הדין לעניין שאלה, אם אמר צ' פעמים ברכת השנים, עד אחר תיבת 'ותן ברכה' בימות החמה, או עד אחר תיבת 'ותן טל ומטר' בימות הגשמים, די.

כעת תשמעו את ההמשך, ולא יתחיל מתחילת ברכך עלינו, רק מזאת כל מיני תבואתה וכו'.

כאן הוא כבר לא כתב זאת בשם השלחן שלמה, אלא כתב זאת בשם עצמו. פתחתי את הספר שלחן שלמה, ולא כתוב זאת שם. כי בתחילה אמרתי, אולי זהו המשך דברי השלחן שלמה. אבל, לא. השלחן שלמה לא כתב זאת.

מכאן רואים, כי מצד שני המשנ"ב בעצמו כתב הלכה פסוקה, לא להתחיל מתחילת הברכה. דהיינו, נוסח האשכנזים בברכה זו, הוא כך, ברכך עלינו את השנה הזאת וכו' ותן טל ומטר וכו'. אצלם, כל ההבדל הוא, שבקיץ אומרים 'ותן ברכה', ובחורף אומרים 'ותן טל ומטר לברכה'. הרי אצלנו התימנים, בקיץ, זהו נוסח

תכתוב את הדברים בצורה רגילה, ותציין למטה ב'שער הציון' את המקור.

טוען הרב שאול, כי בספר שונה הלכות להגר"ח קניבסקי זצ"ל, הביא את דברי השלחן שלמה, בתורת הלכה פסוקה. א"כ רואים, כי איננו מבין כך. ומכיון שהספר הזה הוגה ע"י הרבה תלמידי חכמים, רואים כי אכן הדבר כך לדעת רבים.

זאת הערה ראשונה.

הערה שנייה, כי בספר הליכות שלמה למו"ר הגרשז"א זצ"ל, הוא בכלל לא מסכים לעצה הזאת. הוא כותב [בדף ק"ט], כי אין ראוי לעשות את העצה הזאת, ולא להגיד תשעים פעמים. יישר כוחו, שעורר אותנו אל הנושאים הללו.

נלך לפי הסדר. לגבי ההערה הראשונה, מן המובא בספר שונה הלכות, לכאורה 'והנה אמת נכון הדבר', הסתכלתי שם [בסימן קי"ד סעיף י"ז] והוא אכן כתב בזה"ל, אם אמר בשמיני עצרת תשעים פעמים מן מחיה מתים עד מוריד הגשם, ועד בכלל, אם נסתפק לו אח"כ אם הזכיר או לא, חזקה שהזכירו וכו'.

אבל לא יתחיל מתחילת הברכה, שלא יאמר השם לבטלה. ואם יבוא לשנות הזכרת השם, חיישינן שישנה אח"כ גם בתפילה.

בהתחלה אמרתי לעצמי, טוב, זהו כפי שאחז"ל, 'גוברא חזינא, תיובתא לא חזינא'. בסדר. זה שהוא אומר אחרת, לכך אני מסכים, אבל זה לא מחייב לקבל זאת. כי ישנה לנו טענה, שנראית נכונה. וא"כ מה הוא עונה לגבי הטענה הזאת. הוא לא ענה. ועיקר הדבר הוא לא חידוש, כי אמרתי בעצמי אז בשיעור כי בדרך-כלל מבינים כמוהו, שהמשנ"ב התכוין לפסוק כך בהחלט. אלא שלא נראה לנו הדבר עכ"פ לפום רהטא.

ובפרט שהבאנו כך, בשם ספר אמת ליעקב [קמינצקי], שהוא אומר זאת אפילו כלפי דברים אחרים, שהם יותר מנד"ד. לגבי נ"ד חשבנו כי כולם יסכימו לכך, שק"ו כאן.

אבל כאשר עיינתי בספר שונה הלכות, שמת' לב כי הפיסקא הזאת היא 'בסוגריים'... דהיינו,

אחר. ובחורף, זאת ברכה ארוכה יותר. אבל אצלם, הברכה מתחילה אותו הדבר, ברך עלינו וכו'. אין הבדל. והספרדים, עושים הבדל, בין קיץ לבין חורף. בקיץ 'ברכנו', ובחורף 'ברך עלינו'. אצלנו התימנים, מתחילים 'ברכנו' תמיד. ואצל האשכנזים, מתחילים 'ברך עלינו' תמיד.

א"כ המשנ"ב אומר, תתחיל מן המלים 'ואת כל מיני תבואתה לטובה, ותן ברכה'. כך הוא בקיץ. כי בחורף אומרים, ותן טל ומטר לברכה. המשנ"ב בא ואומר, בשם עצמו, אפילו מבלי לציין כי זהו חידוש שלו, כי המקור של 'ותן טל ומטר לברכה' בברכת השנים, הוא כמו מוריד הטל.

הדבר אינו כ"כ פשוט, אבל המשנ"ב ציין את ספר אליה רבה, ושם הוא הביא ראיות לכך, כי זהו אותו הדין. לאפוקי מספר שיירי כנסת הגדולה, אשר נסתפק בכך, האם הדבר דומה או שאיננו דומה. כי לגבי תשעים פעם, הרי בשב"ק אין ברכת השנים, א"כ איך יהיו צ' פעמים בשלושים יום? צריך יותר ימים. ולכן לגבי מוריד הטל, שיטת החתם סופר, כי מאחר שבשב"ק יש גם תפילת מוסף, א"כ צריך מאה ואחד פעמים.

הדבר איננו פשוט. אבל, לא משנה. הפוסקים נוקטים בדר"כ, כי תשעים פעמים, זאת 'מלתא מציעתא'. בין בקיץ, ובין בחורף. כי מאחר שישנן תפילות שהן יותר, ויש פחות, ע"כ לקחו משהו שהוא ממוצע.

בכל אופן, הנה לנו ראייה, כי המשנ"ב כאן הלך עם השלחן שלמה, בהחלט. פסק כמותו, בלי שום הסתייגות.

יתירה מכך, גם מה שכתב המשנ"ב בהדיא בשם השלחן שלמה, זה לא הכל ממנו. כי השלחן שלמה רק כתב בזה"ל, נראה לי, דיתחיל מן מחיה מתים אתה, ולא מן אתה גבור, שלא יאמר השם לבטלה. אבל מה שכתב המשנ"ב בהמשך, ואם יבוא לשנות הזכרת השם, ניחוש שיבוא לשנות אח"כ מפני ההרגל גם בתפילה, זאת הוספה שלו. הדבר איננו כתוב בשלחן שלמה. והוא לא מציין זאת,

אלא כותב כך בפשיטות. כנראה הוא לא ראה בכך חידוש, ומשו"ה הוא כתב זאת ככה. אותו הדבר, לגבי ההמשך. האליה רבה אומר כי הוא הדין לגבי שאלת טל ומטר, ובא המשנ"ב וממשיך את השלחן שלמה, וכאן הוא אומר זאת בסתמא.

מכאן ישנה סתירה למה שאמרנו, ואם כן נישאר כאן ב'צריך עיון'. העניין הזה עדיין 'צריך תלמוד'. כי לכאורה, מכאן ישנה ראייה מוכחת, כי המשנ"ב אכן מחליט כך הלכה למעשה, אפילו כשמזכיר את שמו של אותו פוסק שהוא מביא ממנו.

ולפי זה נראה, כי ההבנה היא אחרת. דהיינו, לגבי השאלה, למה הוא הזכיר בפנים את שמו של ספר שלחן שלמה, כי לכאורה הדבר מראה איזו הסתייגות מסויימת, ורק – כפי שאמרנו – מפני ענותנותו, הוא – המשנ"ב לא רצה לכתוב זאת במפורש, שאיננו מסכים איתו.

נראה כי ההבנה היא, כדלקמן.

אם נלך לפי המהלך הזה, שהוא כן פוסק כפי השיטה הזאת. אזי הדבר הוא, כפי שמביאים הפוסקים שתי דעות, יש אומרים כך וכך ויש אומרים כך וכך, כגון י"א אסור וי"א מותר, הכלל בספרי הפוסקים הוא – רובם ככולם מסכימים לכך – כי ההלכה היא כיש אומרים בתרא. אם בשלחן ערוך ישנן שתי דעות, יש אומרים ויש אומרים, הלכה כיש אומרים בתרא.

אמנם ישנם הטוענים בהיפך, כי הלכה כ"א קמא, אבל הדבר איננו מקובל. אלו שיטות יחידאות. מה שבדר"כ מקובל הוא, ש'הלכה כלישנא בתרא'. זאת מלבד הכלל שהגאונים והרמב"ם נוקטים לגבי מה שישנו בש"ס, 'אם תמצוי לומר', כי הולכים לפי האם תמצוי לומר, ישנו עוד כלל כשישנן בגמרא שתי לשונות, הולכים הלכה למעשה לפי לישנא בתרא. אותו הדבר, לגבי השלחן ערוך. 'תפוס לשון אחרון'. אם כן, יוצא כדלקמן. השלחן ערוך, זאת הדעה הראשונה. והשלחן שלמה, זאת הדעה השנייה. אם כן, ההלכה כפי הדעה השנייה. למרות שבנ"ד, אפשר להגיד כי זה לא ייש ויש, אלא

ומ"א כתב, דלא מצינו דקאי נמי בשאלה ע"ש. גם בשכנה"ג נסתפק אם מהני ג"כ בשאלה או לא ע"ש. ובע"ת – ובעולת תמיד – כתב בפשיטות דמהני נמי בשאלה ע"ש. מאחר שישנו בכך נדון. לכן הדבר מסובך.

ברם, אינני יודע האם זאת כ"כ טענה. כי בסדר, תגיד מאה ואחד פעמים, אולם לא שלא תגיד בכלל.

ולגבי הביאור הלכה, מובן זה לנכון, כי הוא מציין [בס"ק ט"ז] כך, עיין בביאור הגר"א שחולק, ומסכים לשיטת רבינו פרץ המובא בטור, דלא ס"ל כן. וגם בט"ז מפקפק בפסק זה. ושאר כל האחרונים, רובם וכמעט כולם, העתיקו את דברי השו"ע להלכה.

בדרך כלל נראה, כי כל האחרונים הולכים עם דעת השלחן ערוך, אולם הוא – הגרשז"א – חושש לשיטת הגר"א. והאמת היא, כי גם בעל שו"ע הלכות, בסוף דבריו, הביא את הגר"א. הוא לא מכריע כמותו, בפה מלא, אבל כך נראית הנטייה שלו בדבר. שכן כתב, והגר"א חולק על עיקר העצה, לומר תשעים פעמים. והוא הביא זאת בסוף. נראה, כי צריך לקחת זאת בחשבון.

והדבר איננו ממש כנגד דעת מרן השלחן ערוך, כי בשו"ע לא כתוב לעשות כך, אלא כתב, 'אם אומר' וכו'. אם תעשה כך, אזי בסדר. אבל הוא לא מיעץ לומר. הניגוד כאן, איננו חריף. זה לא מן הקצה אל הקצה.

הרי מה שפסק השלחן ערוך, זהו כפי דעת מהר"ם מרוטנבורג, אשר הביא ראיה מן הגמרא במסכת בבא קמא [דף כד ע"א] לגבי נגיחות של שור שנהיה מועד. כתוב שם, ריחק נגיחותיו, חייב. השור נעשה מועד. קירב נגיחותיו, לא כל שכן. לכן הוא אומר, כי אם במרחק של שלושים יום, בכל התפילות, זה נקרא שכבר התרגלת בלשונך, נכנס לך להרגל הלשון, ק"ו אם תעשה את כל השלושים יום בבת אחת, אם תאמר זאת תשעים פעם בבת אחת, אזי הלשון יותר התרגלה, כי במהירות יותר הדבר נתפס. 'קירב נגיחותיו, לא כל שכן'.

זה כמו 'סתם ויש', והרי אם יש סתם ויש, אזי הלכה כסתם. אבל בכל זאת, נראה כי זאת דעת השלחן ערוך, וזאת דעת השלחן שלמה, וזהו. ואם כן, אני פוסק כמו השלחן שלמה. זוהי כוונת המשנ"ב.

אבל לכאורה ממה שבעל שו"ע הלכות, שם את דברי השלחן שלמה בתוך הסוגר, היקף בשני חצאי לבניה, נראה כי אולי הוא קצת הסתפק בכך.

ישנו ספר משנה ברורה, עם כללים מאת הרב נבנצאל, ורשום אצלי כי כתוב שם משהו, לגבי הנושא הזה, בחלק ג' אות ג'. כללי המשנ"ב. מי שיש לו את הספר, שיראה ויודיע לנו, ויזכה בכך את הרבים. אם ישנו משהו, אשר יוסיף לנו לגבי הנושא הזה.

לגבי ההערה השנייה, מן המובא בספר הליכות שלמה, זהו חידוש גדול.

הוא אומר שם [עמ' ק"ט, אות כ"ו] כך, מותר לעמוד ביו"ט ראשון של פסח, ולומר תשעים פעמים 'זמן ברכה', כדי להרגיל את עצמו לומר ברכת השנים כתיקונה (ושוב לא יצטרך לחזור על תפילתו אם אינו זוכר מה שהזכיר). ואין בזה משום הכנה, על אף שאינו מברך ברכה זו אלא בחול.

ובעת הוא מוסיף בזה"ל, ומכל מקום לכתחילה אין ראוי כלל לעשות עצה זו של חזרת צ' פעמים.

ומוסבר למטה [באות ל"ו] את הסיבה לכך, בזה"ל, משום שאין זה דין מוסכם אליבא דכו"ע (עיין באר היטב סי' קי"ד סקיד, ובבה"ל שם ד"ה אם).

לא כל כך ברור, מה ישנו שם בדברי הבאר היטב. אבל כנראה, בגלל שהוא הביא בזה"ל, והא דבשבת ויו"ט אומרים אותו ד"פ בכל יום, ואיכא יותר מצ"פ בלמ"ד יום, י"ל דהרי בשאלה ג"כ הדין כן, ובשאלה איכא פחות מצ"פ, דהרי בשבת ויו"ט אין שאלה. לא מספיק שלושים יום, בשביל תשעים פעמים.

לכך נקטינן מילתא מציעתא, צ' פעמים. דרכי משה. וכן כתב רמ"א בתשובתו סי' פ"ג ע"ש.

רבינו פרץ, אינו מסכים לכך. לדבריו, זאת איננה ראייה. כי שם המדובר לגבי שור המועד, שזהו עניין אחר, הוכחה שזה טבעו. אבל בנדון דידן, צריך להרגיל את הלשון, וישנו צורך שיקח זמן של שלושים יום.

ישנו כאן ויכוח, בסברא. והטור מביא, כי א"א הרא"ש, נוטה לסברת מהר"ם מרוטנבורג. 'נוטה'. הוא דוקא לא הסכים ממש לרבינו פרץ, אולם הוא לא החליט. ומרן בבית יוסף, הביא כי ישנם עוד כאלה אשר פסקו כך, ולכן הוא מכריע, כי נקיטין כדעת מהר"ם מרוטנבורג.

ברם הגר"א, חולק בעצם ע"ד השלחן ערוך. א"כ כנראה – כך דעת האחרונים – כי כיון שזאת דעת השולחן ערוך, לאחר שהשו"ע סתם כך, אזי לא מערערים. אין אחר הכרעת הש"ע כלום.

אולם כנראה הגרשז"א – כדרך הפוסקים האשכנזים, הליטאים – חוששים יותר לשיטת הגר"א, ולכן הוא טוען [בהערה ל"ז בהמשך], וכיון שכן, אם יאָרע לו ספק, הרי לא יוכל לחזור, דשמא הלכה שא"צ לחזור, וסו"ס מידי ספק לא יצא וכו'.

ובהמשך הוא כותב, ולכן עדיף טפי שלא לעשות עצה זו. ואז אם שכח, יחזור בודאי, אליבא דכו"ע. אמנם לעניין הזכרת מוריד הגשם, מנהג יפה הוא, דהא בלא"ה אפילו שכח אינו חוזר, לדידן שאנו מזכירים מוריד הטל אף בימות הקיץ (סי' קי"ד ס"ה). וא"כ אין כאן שום הפסד, אלא אדרבה, טיבותא הוא, שיתרגל להתפלל כראוי.

*

בהערות 'ארחות הלכה' שם [הערה 96]. בשם כתבי התלמידים] מובא בזה"ל, והוסיף, שכן נהגו וְתִיקִי ירושלם, לשורר צ' פעמים "מחיה מתים וכו' ומוריד הגשם" ביום שמיני עצרת בעת ההקפות.

בשמחת תורה, הם עשו מכך שיר, בכדי שיתרגלו לומר זאת תשעים פעם, משיב הרוח ומוריד הגשם. הרי אצל האשכנזים, חוזרים בכל פעם על אותם המלים בשירים. לא כפי שאצלינו התימנים, חוזרים פעם או פעמיים,

וזהו. כי יש לנו בדיואן שירים ארוכים. להם אין דיואן, רק קטעי תפילות, פסוקים וכו' וחוזרים וחוזרים. אצלם, הם יכולים לחזור אפילו מאה פעמים, על אותן המלים. גם בנ"ד, הם חזרו וחזרו על כך, עשו מזה שיר.

אבל הוא אומר, כי ישנו הבדל. וז"ל, ואילו היום, נתהפכו הדברים. שעל מוריד הגשם אין חוששים, כי בלא"ה לא יצטרכו לחזור. הרי הדבר איננו מעכב. ועל מוריד הטל, חוזרים צ' פעמים, כדי שלא יצטרכו לחזור התפילה. בעוד שהנכון הוא לנהוג איפכא וכנ"ל. לדבריו, בנ"ד צריך לנהוג ההיפך, ולא לעשות עצה זו.

לעניין הזכרת מוריד הגשם, אם שכח איננו חוזר. זהו רק לכתחילה. הרי כיון שאומרים בקיץ מוריד הטל, אם לא אומרים בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם, הדבר אינו לעיכובא. יוצא שאם אומרים זאת תשעים פעם, הדבר רק עושה שהתפילה תהיה יותר בשלמות. אבל בכל מקרה, אם האדם איננו זוכר, אולי אמר מוריד הטל, והוא בתוך ל' יום לשמיני עצרת, הדבר איננו מזיק. אם אמרת מוריד הטל, זה ג"כ טוב. הדבר איננו מעכב. הם עשו זאת, רק לרווחא דמלתא. א"כ בשלמא התם, הדבר טוב, אבל כאן עושים הפוך.

מה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק. כך היא דעתו, אולם נראה, כי כל הפוסקים אינם סוברים כך. ואני הקטן גם חושב, כי לא כ"כ פשוט, לחזור על התפילה. כי לפעמים ישנם מצבים של לחץ מבחינת הזמן, וכעת להתפלל עוד הפעם? הלואי שנכוון בתפילה. להתפלל עד הפעם, ועוד הפעם? מדברי הגרשז"א נראה, כי אין בעיא, תחזור על התפילה. לפעמים האדם מסתבך, האם אמר או לא אמר וכו'.

בקיצור, חושבני כי הדבר תלוי, כל אדם כפי מה שהוא. אם האדם חושב, כי אם הוא יחזור על התפילה, הדבר יכניס אותו ללחצים והפרעות וכו', שיהיה קשה לו לכוון עוד הפעם, אזי אדרבה, שיגיד מראש תשעים פעמים, ויצא מן הספק הזה. הרי על פי מרן השלחן ערוך, וכמעט כל הפוסקים, הדבר בסדר גמור. אין

שערי יצחק – השיעור השבועי

כיצד ניתן לומר, כי 'מחיה מתים אתה, רב להושיע מוריד הטל', זהו אינו דבר שבקדושה, ואפשר לומר זאת במקומות המטונפים?

הערה מהקהל: המלים הללו טעונות גניזה? תשובת מרן שליט"א: בודאי שזה טעון גניזה. לפי כל הדעות. כי זה יותר משלוש מלים. חושבני כי אפילו 'רב להושיע', שזה לא שלוש מלים, צריך גניזה, כי המדובר כלפי הקב"ה. איך אפשר להגיד, שזה לא דבר שבקדושה? תמהני. נשמע משונה ביותר.

שאלה מהקהל: אפשר לייחס את המלים הללו, לא דוקא כלפי הקב"ה. כגון, האיש הזה, הוא 'רב להושיע'.

תגובת מרן שליט"א: מי 'מחיה מתים'? הינך מכיר מישהו, אשר מחיה מתים? אליהו הנביא, ואלישע הנביא. וגם יחזקאל, בבקעת דורא, שאמרנו מקודם. אבל וכי הוא גם 'מחיה מתים', וגם 'רב להושיע', וגם 'מוריד הטל'. כולם יודעים, שזהו נוסח של תפילה. גם אם נניח, כי אפשר לומר שהכוונה לאליהו הנביא, שהוריד גשם, והביא טל. יכול להיות. אבל לגבי 'רב להושיע', אינני חושב כי אפשר להגיד. אולם גם אם נגיד, שהוא יעשה ישועות – אלישע, כשמו כן הוא. לדוגמא, אולם יודעים שזהו נוסח תפילה, ומתכוונים כלפי הקדוש ברוך הוא. אין ספק, שמתכוונים לכך. ואתה אומר זאת, וחוזר על כך תשעים פעמים. לומר זאת במקומות המטונפים? הדבר פלא עצום.

הערה מהקהל: שתי מפתחות אולי אפשר, אבל לא שלוש מפתחות, כי הם לא נמסרו לשליח.

תשובת מרן שליט"א: יפה. שלוש מפתחות לא נמסרו ביד שליח. כדאיתא בריש מס' תענית. טוב, אף כי הם יכולים אולי להגיד תירוץ, שהוא יעשה כל דבר בנפרד... עכ"פ האמת יורה דרכו.

צ"ל 'מחיה מתים אִתָּה. רב להושיע וכו'. האל"ף בקמץ ומלעיל.

דרך אגב, ישנן חילוקי גירסאות בקהילותינו בברכת אתה גבור, במלים 'מחיה מתים אִתָּה

עליו טענה. ברם, אם מישהו חושש, ורצונו לצאת ידי חובת כל הדעות, והדבר מסתדר לו, אזי אדרבה.

התייחסות למובא שם בשם הגרשז"א, כי כביכול מלים אלו אינן מלים שבקדושה וניתן לאמרם במקומות המטונפים, כי הדבר אינו יכול להיות.

אולם בהמשך ההערה שם, ישנו דבר אשר חושבני כי הוא נראה קצת משונה, וצריך תיקון. תשמעו דבר מעניין.

כפי שאמרנו לעיל, הגרשז"א אוחז, שלא לעשות את העצה הזאת.

הם מביאים שם – אלו הם דברים שהדפיסו מתוך 'כתבי תלמידים'. דהיינו שאֵלו אינם דברים שהוא בעצמו כתב, אלא מרשימות תלמידיו ששמעו ממנו – בזה"ל, והשיב בענין זה לשואל, דיתכן דלא חשיבא אמירה זו של צ' פעמים – שהיא רק כדי להתרגל לומר ברכות התפילה כראוי – כדבר שבקדושה, ולכן אפשר דמותר לאמרה במקום האסור בדברי תורה.

שמעתם? לדבריו, יכול להיות, כי התשעים פעמים הללו, אינם נחשבים דבר שבקדושה, ולכן מותר לומר זאת במקומות המטונפים. דהיינו, להגיד 'מחיה מתים אתה, רב להושיע, מוריד הטל', זה לא דבר שבקדושה, והוא יכול לומר זאת גם במקום המטונף.

אינני יודע. נראה לי כי זאת טעות. מסתברא, כי הם לא הבינו בדיוק מה שהוא מדבר. איך יכול להיות דבר כזה? וכי זהו אינו 'דבר שבקדושה'? מי זה 'מחיה מתים'? מיהו 'רב להושיע, מוריד הטל'?

הוא אומר, כי אם אתה אומר זאת רק בכדי להתרגל, אזי זה לא נחשב דבר שבקדושה. נראה לי, כי זאת גוזמא גדולה להגיד כך. כנראה אותם תלמידים לא הבינו, לא ירדו לסוף דעתו, מה שהוא אמר. שמא הוא רצה קצת לשבר את אונם, לבטל את הדבר, כביכול זהו כלום, כי לשיטתו זה לא נחשב. אולי הוא אמר איזה צד כזה, או איזה מלים שהם הבינו כך.

רב להושיע'. ישנם כאלה האומרים, 'מחיה מתים, אתה רב להושיע וכו'. וישנם כאלה האומרים, 'מחיה מתים אָתָּה – בפתח ומלעיל – רב להושיע'. אולם הגירסא המדויקת היא, 'מחיה מתים אָתָּה. רב להושיע וכו'. בקמץ ומלעיל.

בכוונה עשו זאת בקמץ, בכדי להראות כי זהו הפסק עניין. כדי שאנשים לא יִחַבְרוּ זאת. ככה זה בספרים המדויקים. כגון בכת"ק של מהרי"ן, ושל מהר"י בשירי. 'מחיה מתים אָתָּה'. עשו זאת בקמץ, בכדי שלא לחבר זאת עם ההמשך, שיהא סימן והיכר. ואכמ"ל.

המשך ההתייחסות לדברים שפורסמו בעבר בשמו של אחד הרבנים, ולטעויות שנכתבו שם, בעניין 'מנהיגות מחלוקות ומבט לעתיד בעדת תימן, כגון כי כביכול בנוסח שלנו אין שום דבר מחכמי תימן הקדמונים, וכן על מ"ש כי כביכול חכמי תימן נע"ג לא חיברו פירושים על הרמב"ם, למרות שישנם לפחות עשרה מחברים כאלה. ולעניין פירושי הגר"ח מבריסק והאור שמת.

אני רואה שהזמן קצר, אבל כפי שאומרים – 'פטור בלא כלום, אי אפשר', למרות שצריך לדבר על העניין דלקמן בהרחבה ובאריכות, אולם לכל הפחות נמשיך עוד קצת, ממה שהתחלנו להעיר ועל הנאמר בדרשת הילולת מהרי"ן התשפ"ג על דברי אחד הרבנים, בנושא של 'מנהיגות מחלוקות ומבט לעתיד בעדת תימן'.

מובא שם [בדף 15] בזה"ל, מה זה בלדי? אני בלדי 40 שנה, מה זה בלדי, כלומר מקומי, תראו לי בסידור הבלדי קטע מחכמי תימן? אפילו "המהולל" שזה המאפיין, זה ר' יהודה הלוי, זה מהרי"ן כותב בעץ החיים בהתחלה, אין שום דבר בבלדי משהו תימני, הכל ספרדי. רק מי שעיוור, מי ששקרן, יכול להגיד אחרת. אין.

ובהמשך כתוב, אנחנו עשינו משהו? חברנו ספרים ברמב"ם, בסדר גודל של ר' חיים מבריסק, של האור שמת, של הרב המגיד? אין! אל תספרו לי שקר שנאבדו. איך זה שנמצאים בבר אילן – פֶּר מִנֶּן – 70 חיבורים על הלכות

שחיטה, לא ישאר אפילו אחד על הרמב"ם? לצערינו היינו עניים, אלו עובדות! מי שמכחיש את זה, הוא לא אמיתי וכו'. איזה דיבורים אלו, זה מכעיס אותי וכו'. עד כאן.

ונראה שהדבר בבחינת, בא לכלל כעס, בא לכלל טעות [ספרי, במדבר ל"א, כ"א].

כעת תשמעו.

זה שהוא 'בלדי רק ארבעים שנה', זאת מפני שאבותיו היו שאמי, כידוע. אבל יש פה רצף טעויות, מהתחלה ועד הסוף.

הדבר נכון, שמהרי"ן כותב כי נוסח המהולל, הוא מרבי' יהודה הלוי. אבל מהרי"ן גם כתב [בדף קצ"א ע"א], כי את מדרש הגדול חיבר רבי אברהם בן הרמב"ם. ברם, מה לעשות? נתברר כי זאת טעות. ברור כשמש, כי המחבר הוא מהר"ר דוד עדני זצ"ל. בזמנו, לא התייחסו כ"כ, מי הם המחברים. לא ידעו מיהו בדיוק המחבר, כי הדבר לא היה רשום, אין הקדמה וכו'. לא ניכנס לפרטים, אבל גם מרן הב"י חשב כי בעל ספר העיטור ובעל ספר עשרת הדיברות, הם שני מחברים, וזה אינו. היינו הך. וכדומה.

קרוב לודאי, שזהו – המהולל – אינו מרבי' יהודה הלוי. אין שום מקור, שזה מריה"ל. ועכ"פ נמצא רק אצליו.

אבל, גם אם נגיד שזהו מריה"ל, ברם תתחיל מהתחלת התפילה. מה הפירוש, אין שום דבר תימני בנוסח בלדי? הרי הדבר הראשון בתכלאל, היא הפתיחה אדון העולמים וכו'. מי חיבר זאת? מהרי"ן כותב [ע"ח דף ה' ע"א], 'תיקנו הראשונים'. אלו חכמי תימן הראשונים. מה זה, 'אין שום דבר'? אדון העולמים וכו', זהו הדבר הראשון, אשר חיברו חכמי תימן הראשונים.

'אין שום דבר'? הכל הוא מן הספרדים? הרי באשמורות, הפיוט אראלי מרומים בשיר ושבח קמים וכו', אם תחפשו לא תמצאו שום סידור בעולם, שבו הדבר נמצא, רק בסידורי התימנים. חיבר זאת, אחד מקדמוני חכמי

אומרים – אינני יודע האם עדיין הדבר נמשך, מסתמא זה נצטמצם בזמן האחרון. זהו פיוט ארוך, שחיברו מהר"ר שלמה ב"ר שלום אלראבעה זצ"ל – אלופים שאננים, כלל שרים עברים. על סדר עשרים ושתים אותיות. זכורני כיצד אבא מארי זצ"ל התפעל מכך. (הוא ראה פיוט זה כתוב בתכלאל כת"י זקנו מהריק"א, למרות שאצלינו לא נהגו לאמרו כלל ועיקר). הוא אמר, איזה חכם גדול, מי שחיבר את הפיוט הזה. ישנם שם, את כל ענייני סדרי הלידה, כל ענייני יצירת הולד וכו' מספרי חז"ל, דברים ממש מקיפים בנגלה ובנסתר, ספר יצירה וכו'. ובלי נדר עוד נרחיב ונסביר בס"ד את הדברים בשיעור נוסף.

*

איך אפשר לבוא ולהגיד, שלא חיברו ספרים על הרמב"ם? ישנם לכל הפחות עשרה ספרים, אשר חכמי תימן נע"ג חיברו על משנה תורה להרמב"ם. כגון, רבינו זכריה הרופא. הפירוש שלו, הוא על כל חלקי הרמב"ם. רק לצערינו, עדיין לא זכינו שזה יודפס.

הנה זהו כתב יד, מלפני 400–500 שנה. [מין שליט"א מראה לציבור, ספר גדול]. והנה העתקה נוספת ממנו [מצורף צילום בדף 23], אשר בפתיחה לספר – ר"ל בשער – כתוב בזה"ל, ספר נימוקי הרז"ה, ר"ת הרב רבינו זכריה הרופא ז"ל, הנקרא מרי יחיא אלתבני בן סלימאן ז"ל, בלשון ערבי.

עניינו פירוש מלים וביאורים על דברי מאור הגולה מרנא ורבנא משה בהר"ר מימון ז"ל, בספר היד החזקה, וספר המצוות, בדרך שאלה ותשובה בלשון ערבי, כפי שהיו רגילים בו בזמנו של הרב המחבר בתימן. מועתק מספר כ"י קדמון, הנמצא בעי"ת צנעא יע"א. נכתב והוגה באמצעות והשגחת הרה"ג הראב"ד דקהילה קדושה הנ"ל ואגפיה, הלא הוא מוהר"ר יחיא בן משה יצחק הלוי שליט"א, שנת התרפ"ט לבריאת עולם.

מהר"י יצחק הלוי זצ"ל, העתיק את הספר. זהו הכת"י שלו. ומהר"א נדאף, כתב את השער הנז"ל. זהו חיבור עצום, על כל חלקי הרמב"ם.

תימן, זהו מהר"ר שמריה הכהן. ש'ת מ'חתת ר'צון יום ה'קטר סמים, ר"ת שמריה. והמלים כ'ופר ה'מצאו נ'א, זהו ר"ת כה"ן. כאן הוא רמז את ראשי התיבות, של שמו. יש בספרי התכאליל הישנות, שעשו על כך 'סימן' להיכר. הדבר ידוע, שהוא הפייטן.

כמרכן, דיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק ויקרא התשפ"ג] לגבי הפיסקא עושה שלום במרומו וכו', כי ההמשך – וינחמנו בציון וכו' – זאת תקנה של חכמי תימן נע"ג.

וכן, 'זכרה לחסדי דוד עבדך', בהוצאת ס"ת, בסיום פסקת ויהי בנסוע וכו', כמו שהרחבנו בס"ד בעבר [בשיעור מוצש"ק חיי שרה התשע"ט].

באיזה סידור בעולם, כתוב שאומרים בליל שב"ק, אל נא קרב תשועת מצפיך וכו' אחרי אנא בכח וכו'. רק חכמי תימן נע"ג, הם שייסדו זאת. אמנם המקור לכך הוא בספרי הקבלה, נוסח זה עצמו, שהוא שם בן כ"ב אותיות, אנקת"ם וכו', אבל לקבוע להגיד זאת בליל שב"ק, זאת רק תקנה שלהם. כי זהו עניין הקשור לברכה של שבת, כמו אנא בכח וכו', שזה מ"ב שמות, וזה כ"ב שמות. לכן הם מצאו לנכון, לתקן את זאת, והרחבנו בס"ד בנפלאות מתורתך ר"פ בראשית.

כמרכן, הפיוט אמונה יצרה וכו', בשמחת תורה, שחיבר מהר"י צאהרי, בעל צידה לדרך וספר המוסר. וכן, אצולה מלפנים, קדומת הזמנים וכו'. חיבר זאת מהר"ר סעדיה טויל זצ"ל.

מהר"י זיע"א ב'אשמורות' מביא פיוט – אמנם איננו אומרים אותו, אולם השרעבים אומרים זאת עד היום בראש השנה לפני תקיעת שופר – המתחיל במלים, יום נעקד יצחק לקרבן עולת, נפשי בקרבי פאָבֶר (פי' עופרת) צולֶלֶת וכו'. במקום הפיוט, אם אפס רובע הקן וכו', שאנחנו אומרים, היה הפיוט יום נעקד יצחק וכו'. אמרו את הפיוט הזה. וכהנה וכהנה.

גם בברית מילה, ישנו דבר אשר חכמי תימן ייסדו – ואומרים זאת במקומות מסויימים – הברית תזכור, אל נורא עלילה. הברית תזכור, בשמחה וצהלה וכו'. וכן מה שהחבאנים עד היום

ג"ע מהרי"ץ בספרו זבח תודה, כתב עליו שהיה רב גדול וכו'.

ישנם עשרה מחברים מחכמי תימן, על הרמב"ם. לכל הפחות. זהו מה שיודעים. אולי ישנם יותר.

המפורסמים ביותר הם, רבי זכריה הרופא שאמרנו. ורבי סעיד – סעדיה – עדני, ידוע. נדפסו כבר כמה חלקים ממנו. ומהר"ר סעדיה דריין, אשר לגבי חיבורו, הובא בספר מיצירות מתימן [דף נ"א] בזה"ל, ר' סעדיה דריין, היה מחשובי הרבנים בקהילת צנעא, במחצית הראשונה במאה ה"ז. על תולדות חייו לא נודע לנו כמעט דבר, ושמו נשאר בעיקר כמחבר פירוש על משנה תורה להרמב"ם וכו'.

החיבור עצמו לא נשמר. אך המסורת אומרת, כי כשהגיע הפירוש מגיד משנה על הרמב"ם, נדחה מפניו פירושו של מהר"ר סעדיה דריין, משום שביאוריו היו זהים לזה של מגיד משנה.

כיון שראו שזה מקביל לפירושו של הרב המגיד משנה, וזה נדפס, אזי א"צ להעתיקו בכת"י. והוא הביא את המקורות לרמב"ם בגמרא וכו', ומדוע פסק כפלוני וכו' ומעיר הערות חשובות. לא יתכן לומר כי הם ממש 'זהים', אלא דומה. כי בודאי שישנם שם דברים חדשים.

הם הדפיסו שם כמה דפים אשר מצאו, וכתבו בזה"ל, והנה נתגלו עתה במפעל "חשיפת גנוי תימן" שרידי ביאורים על הספרים נזיקין, קנין, משפטים ושופטים מן ה"יד החזקה", שנראה בהם שהם מחיבורו הנ"ל של מהר"ר סעדיה דריין. השרידים מצויים בדמות הגהות, בשולי חיבורו של הרמב"ם שנדפס בויניציאה של"ו. במקומות מסויימים צוינו הדברים משמו של מהר"ר סעדיה דריין, ונראה שכולו משלו.

אינני חושב, כי הדבר נכון. הם מצאו הגהות, אשר מציינים חלק בשמו, אולם לא את הספר המקורי. נראה ההיפך, כי אין כל ההגהות שם שלו, כי זה לא הסגנון שלו. יש לו סגנון ושיטה, בפני עצמה. חבל על דאבדין, ויהא רעוא דישתכחו. אין ספק, כי חשוב להדפיס זאת בפני עצמו, ובתוספת הערות וביאורים.

בזמנו בחוברת אור ישראל [הוצאת מכון אור ישראל, שערך ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, בגליון א' דף ה'] הבאנו, כי מהרי"ץ הביא בשם מהר"ר סעדיה דריין, הלכות פרה אדומה. הדפסנו אז את הפסקא ההיא, מה שמצאנו בשמו. וע"ע מה שאמרנו בס"ד בשיעור מוצש"ק שלחלך התשע"ד.

ישנו עוד חיבור מפורסם מעט, של מהר"ר נתנאל ב"ר יצחק. נביא פסקא ממה שהוא כתב, וז"ל, ביקשת ממני אתה התלמיד היקר שלום בירב חטך, שמרו צורו ויוצרו, לפרש לך מקצת סדרים מהחיבור שלמדת לפני. חיברתי בשבילך פירוש ספר המצוות, ומדע, ואהבה, וזמנים, ונשים, וקדושה, ונזיקין, וקנין, ומשפטים ושופטים. ופירשתי לך עניינים רַב־עֶרְךָ למביניהם.

וקראתי אותו 'קובץ מרגלית', לפי שהכנסתי לתוכו עניינים יקרים מפנינים, שנאמר יקרה היא מפנינים. ולא פירשתי בו הלכות שחיטה במיוחד, לפי שנכתבו עליהם פירושים רבים. ולאחר זמן בשנת אתשע"ה [נ"א: אתשע"ד, אתשע"ו] ביקשת ממני לכתוב לך פירוש על הלכות שחיטה, שדבריו יהיו מועטים ותועלתו תהיה מרובה וכו'. וע"ע מה שאמרנו והבאנו בס"ד בשיעור מוצש"ק בחקתי התשע"ה.

*

איך אפשר לבוא ולהכחיש, שהיו חיבורים אשר נאבדו? הרי אין ספק, שהיו חיבורים שנאבדו.

בזמנו [בשיעור מוצש"ק אמור התשע"ט] הבאתי בס"ד, כי מהרי"ץ כותב זאת במפורש בזה"ל, בצאתם מצנעא ללכת אל מוצ"ע – זאת כידוע גלות מוצ"ע, שהיתה בדור שלפני סבו של מהרי"ץ – מקום מדבר רע ומר, היה אחד גוי, והפקידו אצלו כמה ספרי תורה, וכמה ספרי תלמוד, ומקרא ומפרשים, וכמה קונטרסים אשר חיברו הראשונים כתיבת ידיהם, כי לא יכלו לשאתם מפני טורח הדרך, כי גורשו משם הם ובניהם וטפם. וספרים אלו, כמעט מלאים בחדר אחד גדול. סבורים היו שיפייסו למלך, ויחזרו לקחת ספריהם.

דברים אשר עד היום לא שזפה עינינו. ולא פיללנו. כיון שהגויים השולטים שם, הם מאד קנאים וכו', הם נתנו זאת לחוקרים גרמנים, שיתעסקו בכך. אולם בין הארצות אין קשר. אף אחד אינו יודע, מה נעשה שם. יתכן בס"ד כי יום אחד – כפי שאומרים, 'ברוך שמסר עולמו לשומרים' – אולי עוד נגלה דברים חדשים, שלא ידענו.

כפי שמהר"ץ כותב, כי הראשונים הקדמונים – עוד לפני הרמב"ם – חיברו ספרים וכו'. ובזמנו, במאמר 'משנת מהר"ץ' [דף ד'], הבאתי את החלק הראשון של עניין זה.

כתוב שם כך, כשחברה הגמרא גם היא נתפשטה בכל הגליות, וגלות צנעא כמו הם, וקיבלוהו בספר פנים יפות, והיו מעתיקים אותה ללמד בני ישראל קושיות ותירוצים, והיו מפרשים בה פירושים עצומים. וכל אחד מהחכמים המרביצים תורה, היה עושה לעצמו קיצור פסקי דינים מהגמרא, ועשו קונטרסים וכו'.

כפי שישנם 'הלכות גדולות', וכן 'הלכות פסוקות', ו'הלכות קטועות'. דהיינו, מהי ההלכה למעשה, היוצאת מן הגמרא. אם כן, הם גם עשו 'קיצור פסקי דינים', וגם 'קונטרסים'. ישנן כאן, שתי עשיות. 'קיצור', וגם 'קונטרסים', דהיינו פירושים וחידושים. כפי שמהר"ץ כותב אחר כך, 'חידושיהם ופירושיהם'.

לצערינו, מן התקופה ההיא שלפני הרמב"ם, כמעט כלום איננו יודע, כי לא נשאר מן התקופה ההיא. זולת פירוש על הרי"ף מסכת חולין וכו', ועי' בספר תורתן שלבני תימן דף קנ"ט ואכמ"ל.

עד כאן לבנתיים. כפי שאמרתי לכם, צריכים עדיין להאריך ולהסביר, אולם הזמן קצר והמלאכה מרובה. חושבני, כי לכל הפחות נגענו קצת באיזה נקודות, לפחות להאיר קצת את העיניים, ואני מקוה כי הדברים אכן ברורים. לצערי, הדברים הללו אשר נכתבו שם – מה שהם פירסמו שמה – בכך הם 'זרו מלח על הפצעים'. נודע לי מכמה תלמידי חכמים, אשר

ויהי בצאתם, ויקם האיש ההוא, ויצת אש בהם, וישרפם כולם. ומאותו העת, נרדלה יד ישראל בכל ענין, הן ממיעוט ספרים, הן שנשרפו ספרי חידושיהם ופירושיהם, לא נשאר בהם רק מעט מן המעט ספרי תורה וגמרות ושאר ספרים אשר לקחו ראשי עם בידיהם לצורך עיונם וקריאה בספר תורה.

בספר סערת תימן [דף ט'] כתב על אותו המאורע בזה"ל, 'שכיות חמדותיהם מחיבורי קדמוניהם, היו לשלל ביד צורריהם'.

אסבין, איך אפשר לבוא ולהגיד, אין ואין. לא היה, ולא נברא.

הזמן קצר והמלאכה מרובה, אולם ברור כי הדברים הללו צריכים תיקון.

וגם חושבני, כי יהיו לנו עוד הפתעות. ברוך ה', ישנם הרבה דברים שהם בהישג יד, רק שלצערינו חלק גדול מהם עדיין לא נדפס. זהו מה שיש. אולם אני אומר, כי גם לגבי ספרים אשר אמרו שהם נאבדו, יכול להיות שעוד נזכה ויהיו לנו הפתעות.

אולי כבר דיברתי על כך בעבר, כי כבר לפני עשרות שנים, הגויים בתימן מצאו ספרים שהיהודים לפני מאות שנים השאירו, החביאו אותם מוטמנים באיזה חדר, אשר אי אפשר היה להבחין מבחוץ. שם בבית הכנסת, הם היו סגורים בחדר, הטמינו את כל האוצרות בחדר שהוא סגור מכל הצדדים, אשר רק מי שיבדוק וישווה את אורך הבניין עם הרוחב, יגלה כי ישנו כאן חדר בלי כניסה. שם הטמינו את הספרים, וגילו זאת לפני כמה עשרות שנים, כשעשו שיפוץ לבניין. עד היום, אף אחד איננו יודע מן הספרים הללו. הרי לצערינו, ישנו שם מצב מלחמה, מצב חירום, איבה וכו', לכן אין קשר בינינו לבינם.

זהו כפי שברוסיה, היה פעם 'מסך הברזל', היו ספרים יהודיים רבים בספריות, אולם הרוסים לא נתנו לאף אחד גישה. רק לאחר שנפל מסך הברזל, נתגלה הכל.

יהי רצון שיבוא יום, ויתגלה מה שעדיין נשאר בתימן, וחושבני כי יהיו לנו עוד הפתעות,

נרתעו מכך. מה זה? ככה מחלישים את הציבור שלנו? אולם כעת, במקום מלח על הפצעים, שמתו קצת דבש וסוכר על הפצעים... כי ברוך ה', לא אלמן ישראל. היו הרבה גדולי תורה, והרבה חכמים.

לסיום, ברצוני לקרוא בפניכם את המובא בספר כתר שם טוב, להר"ר שם טוב גאגין, בחלק ד' – ה' [דף 30].

הוא מביא מכתב. זה משהו עוד מתקופת מהרי"ץ זיע"א.

אחרי כן [בדף 33] הוא מביא משהו, אשר כבר הבאתי אותו בשלחן ערוך המקוצר [חלקו, אבן העזר, סימן קצ"ט הערה כ"ז], בזה"ל, בני תימן מוחזקים ליהודים היותר מיוחסים בעולם וכו'.

לפני כן [בדף 30], הוא מביא מכתב של הר"ר יחזקאל רחבי, שכתב בזה"ל, במדינת תימן יש הרבה יהודים, מכפר מוכא עד צנעא מהלך שמונה ימים, ובכל כפר וכפר יש הרבה קהילות, וצנעא הוא מקום מושב מלכים, ושם יהודים כמו אלף בתים, י"ז בתי כנסיות.

ויש בהם חכמים גדולים, ומקובלים וחסידיים. לא כתב זאת משהו תימני, אלא חאלבי, שמוצאו מארס צובא.

אבל בתוך גלות ישמעאלים, שלא יוכלו ללבוש עטרה ומצנפת. משפילים את היהודים שלא ילבשו בגדי כבוד בעוה"ר. ועכשיו שלשה שנים, קם מלכות אחד רע ומצורע, והעליל עלילות, שפנו בתי כנסיות גבוהים, ובתים גבוהים בלא רשות, ובאו והרסו שמנה בתי כנסיות, וגם איזה בתים וכו'.

ויש בהם חכמים רבנים, וכולם בעלי מלאכות, ויש חסרון פרנסה להם. כך לגבי הנקודה הזאת.

*

ברצוני להגיד, כי כאשר מדברים על שיטות לימוד, כגון האור שמח והגר"ח מבריסק, מי איננו יודע, ששיטת הגר"ח מבריסק היא חדשה לגמרי. אמנם כיום, הדבר נפוץ והתקבל בישיבות הקד', אבל בזמננו היתה התנגדות רבה לשיטתו.

בזמנו [שיעור מוצש"ק ראה התשע"ח] הבאנו את הרידב"ז, הרב דצפת ומפרש הירושלמי, חמיו של בעל חזון יחזקאל, שהוא מאותם רבים אשר לא הסכימו לשיטת לימוד החדשה הזאת. הם קראו לזה, 'כימיה'. זאת שיטה כימית. לפרק חמרים? התנגדו לשיטה הזאת.

מי איננו יודע, כי אפילו לחזון אי"ש היתה שיטת לימוד אחרת. החזון אי"ש ממשיך בערך את השיטה הישנה, אשר כיום איננה מקובלת. ישנם דברים של לומדים – למדנות, אצל החזו"א, אשר לפעמים מתפלאים, איך זה שפתאום הוא דן וכותב כעין חקירות ישיבתיות? ואומרים, כי זהו מן התקופה, שתלמידי הגר"ט – מהר"ר נפתלי טרופ, ראש ישיבת ראדין – באו לדבר עם החזו"א בלימוד. לכן ישנם שם דברים כאלה (כמדומני בעניין עיקר וטפל בברכות), השקלא וטריא שלו אתם, ואז הוא העלה זאת על הכתב.

לגבי שיטת האור שמח, ברצוני להגיד לכם, מה ששמעתי בזמנו – מסתמא הדבר כבר מודפס, אולם אני אומר לכם מה שאני זוכר – כי הרוגוצ'ובר המפורסם, בעל צפנת פענח, הספיד את האור שמח, זהו הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק, שהיה גאון עולם, מפורסם. האם אתם יודעים, מה הוא הספיד אותו? אבל, אל תצחקו...

הוא אמר בזה"ל, אהה, אוי ואבוי, מסכן, הוא רק התחיל לדעת ללמוד, ומת... והוא מצידו התכוין ברצינות. ח"ו לא בזלזול.

נו. ישנן שיטות לימוד כאלה, ושיטות לימוד כאלה. להונגרים ישנה שיטת לימוד אחרת, ולספרדים ישנה שיטת לימוד אחרת, מה שנקרא העיון הספרדי. כל אחד ואחד, עם השיטה והדרך שלו. הכל רוצים לעשות רצון קונם, נהרא נהרא ופשטיה.

חשיבות שמירת מסורת ק"ק תימן יע"א. אבל מה שכן, יהדות תימן – חוץ מכל המעלות והחידושים והפנינים שיש להם – מעלתם העיקרית היא, שהם שמרו על המסורת של עם

לא היה כך. אבל היו להם קושיות, והם דחו זאת.

עד זמנם, בתפילת מוסף של ראש השנה, תקעו רק עשר תקיעות, ובא רבינו תם ושינה זאת. אבל הגר"א אומר, כי העיקר הוא כמו הראשונים, לא כמו רבינו תם. כמו שהבאנו בס"ד בש"ע המקוצר הל' ראש השנה. שינו הרבה דברים, מתוך החידושים.

לפעמים – ושוב אני חוזר ואומר את הדבר בזהירות – החידושים, הם דבר מסוכן. דהיינו, עלולים לשנות את המסורת, מתוך כל מיני שאלות שמזדקרות.

אם אתם יודעים, נדפס כעת הקובץ עץ חיים [באבוב, גליון ט"ל], וחכם אחד כתב שם [מדף ש"צ] מאמר, ורואים איך נשתנה צורת הכתב מקרוב אצל האשכנזים. וזה חוץ ממה שהבאתי בזמנו בשיעור בשם מהר"י צרפתי.

וכבר דיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק קדושים התשפ"ב] בעניין האות פ"א, שיש לה אצלם בליטה, כדי שיהא בחלל צורת בי"ת עם עקב. בעל כתיבה תמה, הוא שהביא זאת לעולם. וכיו"ב. בגלל כל החידושים והחקירות והדיוקים וכו', יצא שלבסוף נשתנתה צורת כתיבת האותיות.

תעיינו שם, ותראו שהם בעצמם כותבים זאת, וממילא ניתן להבין כי כל הכתיבה שישנה כיום, לא היתה מקובלת בעבר אצל האשכנזים.

הוא מביא שם דוגמאות, איך עשו לשעבר את האות ה"א, ולבסוף עם יו"ד ממש מתחתיה. וכן לגבי הזויות של האות צאד"י, הראש שלה הימני וכו'. וכן האות קו"ף, לפי הכתב האשכנזי כיום, הרגל השמאלית שלה, היא ממש נו"ן פשוטה, ראש בולט. אולם הוא אומר כי זאת טעות, הדבר לא היה בעבר. רק עובי היה למעלה. הכל הוא מן החידושים, של בעל כתיבה תמה.

ושם [בדף שצ"ב] מובא כך, בשנת תרי"ח נדפס ספר כתוב לחיים, ונתברר ברבות הימים שהרשה לעצמו לתקן להוסיף או לשנות תיבות

ישראל. את התפקיד הזה, הקב"ה נתן לנו, ולא לאף אחד אחר בעולם.

מי שומר על המקור? רק אבותינו ורבותינו נע"ג, שמרו על כך בחירוף נפש. איפה ישנו כיום 'תרגום' בעולם? היכן יש 'מניין השטרות' בעולם? כולם ביטלו או שכחו. מי שומר על המסורת של חסרות ויתירות בס"ת? על המסורת האמיתית? רק יהדות תימן. מי שומר על המבטא הנכון, על נוסח התפילה, על הנוסחאות המדויקות בגמרא, וברמב"ם.

כידוע, ישנם הרבה דברים תמוהים ברמב"ם, דברים שאינם ידועים. ממש על קצה המזלג, למשל, ישנו רמב"ם מפורסם, בהלכות מלכים ומלחמותיהם [פרק י"א הל"ג], כי רבי עקיבא היה נושא כליו של בן כוזבא. מהו המקור לכך? אף אחד איננו יודע. אולם הדבר מוזכר בגמרא במסכת סנהדרין, בכ"י תימני, בזה"ל, **תניא, רבי עקיבא היה נושא כליו של בן כוזבא**. וכמו שכבר הבאנו בשיעור מוצש"ק בחוקותי התשע"ו.

ישנם עוד דברים תמוהים וקשים ברמב"ם, כגון שהרמב"ם פוסק לפעמים כמו מאן דאמר אחד, ולא מובן מדוע הוא פוסק כך? הרי בגמרא לא כך המסקנא? אולם עפ"י כתבי היד התימנים, רואים כי הדבר מיושב. היתה לו גירסא אחרת. וזה נתברר מכת"י דידן. כמרכן למי יש נוסחאות מדויקות ברמב"ם?

כמרכן, בספר מדרש הגדול. כמה מאות או אלפים מדרשים ומאמרי חז"ל אשר נעלמו מן העולם?

זהו תפקידם המיוחד של תימנים, לשמור על מסורת עם ישראל. ולכן – אני אומר כעת משהו בזהירות – כאשר ישנם חידושים, זהו דבר מסוכן. הרבה פעמים, החידושים גורמים לשנות את המסורת. דוגמא, כל העולם נהג – עד רבינו תם והרשב"ם – שהטיבול הראשון בליל הסדר, הוא בחרוסת. והם שינו זאת, שהטיבול יהיה בחומץ, מכח הבנתם בש"ס. לכן כיום בזמנינו, אף אחד בעולם לא עושה זאת, חוץ מן התימנים. וכולם מודים, שבעבר הדבר

שלימות בדב' הראשונים והאחרונים שהעתיק
לספרו, וחידש דברים שלא היו מקובלים עד
זמנו וכו' יעוש"ב.

אני רק מביא בפניכם, דוגמא קטנה.

ע"כ חושבני, עלה בדעתי ואני מקווה שזו אמת,
כי הקב"ה עשה תנאים כאלה, שבתמנן לא יהיו
כל-כך חידושים, בכדי לשמור את המסורת
המקורית כצביונה. הן בדרך הלימוד, הן בתנאי
החיים וכו'. אולי צריכים להרחיב בכך, תקבלו
את הדברים במינון הנכון, כי אי אפשר לפרט
ולהסביר הכל. הקב"ה רצה, שתהיה עדה אחת
בעולם, אשר תשמור על המקור של עם
ישראל, שישמרו את המסורת.

מי עושה 'קירוי ההלל'? מי אומר הלל בקירוי?
אין בעולם. כל הדברים אשר היו מימי קדם,

שנזכרו במשנה ובגמרא ובמפרשים בכמה
דוכתי. שמרו עליהם רק אנחנו ביהדות תימן.
ובסופו של דבר, הכל בזכות שהקב"ה העמיד
את מהרי"ץ זיע"א. בלי מהרי"ץ, גם זה כבר לא
היה מחזיק. שמירת המסורת, זהו החידוש ומה
שמייוחד אצלנו. חוץ מכל הדברים האחרים,
כל 'הסוכריות' האחרות, שהם ג"כ טובים. אולם
צריכים להודות, כי לא זאת 'המעלה' שלנו,
אלא המעלה המיוחדת שלנו היא, בכך
ששמרנו כראוי על המסורת הקדומה של עם
ישראל.

זאת תפארתנו, וזו מעלתנו. ובעזרת ה', אנחנו
נשמור את הדרך הזאת לעולם ועד, עד ביאת
גואל צדק אבי"ר. גם אם נקבל דברים טובים
מאחרים, אבל לא נפסיד את שלנו. להוסיף
בלי לגרוע.

ספר

נימוקי הר"ה

ר"ת הרב רבינו זכריה הרופא ז"ל
הנ"ק ר"א בלשן ערב מרי יחיא לטביב בן סלימאן ז"ל
[והרב כתב בעצמו בידיו הל' אחונה לקומץ ד' בזהל קא לחפס יחיא בן סלימאן]
עננו פירוש מלשם וביאורים על דברי מאור הגולה מרנא ורבנא

משה בהר"ר מימון ז"ל

בספר היד החזקה ומפר המלכות בדרך שלח ותשובה בלשן ערבי
כפי אהיו רגילים בו בומנו של הרב המהר"ר בומנו
מועתק מספר כ" קדמון הנמצא בעית צנעא י"א

נכתב והוגה אומלעות והעגמת הר"ה הראב"ה דק"ה הנ"ל ואנפיה ה"ה
מנהל"ר יחיא בן משה יבחק הלוי שלט"א שנת ה'תרפ"ט לבע